

relevant

geloof / kerk / mens / maatschappij
bisdom Antwerpen / september - oktober 2020

*In de naam van Jezus,
gebruik je voeten*

CORONA STELT
KERK OP DE PROEF

OP MISSIE
IN CHINA

200 JAAR STROMING
IN VORSELAAR EN OMSTREKEN

GIRL POWER IN
HANDELINGEN!?

Relevant - Nummer 05
TWEEMAANDELIJKS
september - oktober 2020

Afgiftekantoor 2099
Antwerpen X - P 914402
www.relevant-bisdomantwerpen.be

Op de cover: Het coronavirus treft iedereen op een of andere manier. Het sluit deuren en opent soms nieuwe ... Zo moest Tom Waes een kruis maken over zijn geplande opnames voor een nieuw seizoen *Reizen Waes* en noodgedwongen thuisblijven. Van die nood maakte hij een deugd om in eigen land op avontuur te trekken. Zo ontdekt hij in Meersel-Dreef dat je niet naar de andere kant van de wereld hoeft te reizen om je te laten verrassen, aldus Kenny Brack, gardiaan van het kapucijnenklooster aldaar. Tijdens de opnames van het nieuwe programma mocht pater Kenny Tom Waes en zijn crew inzegenen, en meteen alle kijkers die dankzij deze aflevering mogelijk hun weg vinden naar het meest noordelijke dorp van ons land. Nieuwsgierig? De reeks *Reizen Waes in Vlaanderen* start in het najaar op Eén. De uitzending van het bezoek aan Meersel-Dreef volgt half december.

INHOUD

Woord van de bisschop	3
In de naam van Jezus, gebruik je voeten	4
Steden in <i>Handelingen</i> : Efeze	10
Girl power!? In de voetsporen van Prisca en Aquila	12
Het sacramentele leven na de lockdown	14
200 jaar stroming in Vorselaar en omstreken	16
Op missie in China met Patrick Taveirne	18
Doorkijk: Een nieuwe start, een kans of een risico	19
In de kijker: de pastorale eenheid van de heide	20
Estafette: catechiste Vera Ockerman	21
De kiosk	22
Lerenslang: HIGW gaat digitaal	23
Jongerenkatern	24
Was jij erbij?	26
Het voorval.....	28

COLOFON

Relevant, het diocesane magazine van het bisdom Antwerpen, verschijnt tweemaandelijks.

Verantwoordelijk uitgever is Bruno Aerts, Schoenmarkt 2, 2000 Antwerpen.

Hoofdredactie: Ilse Van Halst

Redactieraad: Bruno Aerts, Marjolein Bruyndonckx, Jan Caljon, Steven De Schampelaere, David Godecharle, Ann Huber, Marc Philips, Saskia van den Kieboom, Lea Verstricht, Bart Willemsen

Redactie: *Relevant*, Groenenborgerlaan 149, 2020 Antwerpen, 03 287 35 83, relevant@bisdomantwerpen.be, www.relevant-bisdomantwerpen.be.

Abonnementen: Abonnementen *Relevant*, p/a Halewijnlaan 92, 2050 Antwerpen, 03 210 08 37, abonnementen.relevant@kerknet.be.

Een jaarabonnement kost 20 euro. Jongeren betalen 10 euro.

Abonnees in het buitenland betalen 40 euro.

Een steunabonnement kost 50 euro.

Voor een los nummer betaal je 5 euro.

Abonneren kan op IBAN: BE45 7350 3165 1589, BIC: KREDBEBB van vzw Bisdom Antwerpen – *Relevant* met duidelijke vermelding van naam en adres voor wie het abonnement bestemd is.

YOGA WITH ADRIENE OF WORK-OUT MET JANE FONDA?

COVID-19 dwong en dwingt ons om ons werk en leven in de Kerk op een volledig nieuwe manier aan te pakken. Anderhalvemeteren, een mondkapje dragen in kerkgebouwen, handen ontsmetten ... Het wordt het nieuwe normaal. Bij kwieke jongeren maar ook bij al wat strammere ouderen veronderstelt dat de nodige souplesse. En dan zoeken we ons heil niet in work-outs met Jane Fonda of Yoga with Adriene, maar in het heruitvinden van de vertrouwde gang van zaken in de Kerk. Wie weet, in een fittere versie ...

Zo verkende het HIGW ongekende wegen met het uitrollen van een diocesaan digitaal leerplatform. En zoeken en vinden pastorale teams diverse en creatieve oplossingen om samen te vieren, te huwen, te dopen ...

Corona dwarsboomde de feestplannen van de Zusters van de Christelijke Scholen in Vorselaar. Al twee eeuwen lang schrijft de congregatie geschiedenis op vlak van onderwijs en pastoraal, niet enkel in ons bisdom, maar in heel Vlaanderen en daarbuiten.

Bij de aanvang van het nieuwe werkjaar starten leesgroepen – opnieuw – op in het kader van ons pastoraal project 'Handelingen'. Ook hier is het soms rekken, stretchen en doorzetten geblazen. Het project duikt ondertussen zijn tweede jaar in onder het motto 'In de naam van Jezus, gebruik je voeten'. Als het ware een work-out voor elk van ons, ieder op eigen tempo.

Een twee, een twee ... Kom op, volhouden.

Nog drie keer. En nu met een kleine variatie ...

Een twee, een twee ...

Ilse Van Halst

AANDACHT

Wegens de maatregelen om COVID-19 in te dijken, vinden sommige activiteiten die in dit nummer aangekondigd worden mogelijk niet, op een latere datum of in gewijzigde vorm plaats.

LAAT CORONA JE NIET VERLAMMEN

'In de naam van Jezus, gebruik je voeten.' Dat is ons nieuwe jaarthema in het driejarige project 'Handelingen'. Wie sprak deze woorden uit? Niemand minder dan Petrus. Kort na Pinksteren ging hij samen met Johannes naar de tempel, waar een verlamde man zat te bedelen om wat geld of voedsel. Petrus kon hem geen goud of zilver geven. Jammer ... Of juist niet. Petrus deed wat hij wél kon: de naam van Jezus gebruiken waarvoor die bedoeld is, namelijk om verlamde mensen te doen opstaan. Tot zijn grote verrassing kon de man opstaan. Even arm als voordien, maar nu in staat om te stappen en te lopen als iedere andere mens. Dus, toch rijk geworden! Wie is Jezus en welke kracht schuilt in zijn naam? Welke verlammingen maken dat we niet rechtop durven te staan? Vanaf december willen we deze vragen opnemen in gesprek, bezinning en vorming. Vanaf december: want zover zijn we nog niet.

“Hoe gaan we met deze onzekerheid en dat lange wachten om?”

Eerst wachten ons enkele drukke en onzekere maanden, hoofdzakelijk omwille van het coronavirus. We hadden gehoopt op een versoepeling van de coronamaatregelen in augustus en september, maar dat is niet gebeurd. Integendeel, om een tweede golf van besmettingen te voorkomen, zijn alle maatregelen opnieuw verstrengd. Tal van sectoren weten nu – wanneer ik dit schrijf, is het midden augustus – nog niet hoe de opstart in september zal verlopen. Ik denk aan het onderwijs, het vormingswerk, het bewegingsleven enzovoort. Om dezelfde reden weten we nu nog niet hoe de viering van de eerste communie of van het vormsel in de kerk zal verlopen. De data liggen vast en blijven behouden. Dat is de enige zekerheid. Hoeveel personen zullen mogen meevieren en hoe die viering zal kunnen verlopen: daarvoor moeten we wachten op verdere richtlijnen van de overheid. Deze onzekerheid maakt het niet eenvoudig voor wie deze vieringen voorbereiden en vragen moeten beantwoorden. Gezinnen verlangen

terecht naar nieuwe zekerheid voor jong en oud. Zodra mogelijk, zullen we de nodige beslissingen nemen en richtlijnen doorgeven. Met dank voor ieders begrip.

Velen worden het wachten moe. Begrijpelijk. Het duurt allemaal lang. Hoelang zal dat virus ons nog bedreigen? Hoelang moeten we nog met zoveel beperkingen leven? Wanneer zal een vaccin algemeen beschikbaar zijn? Experts zeggen eenstemmig dat ons minstens nog een volledige coronawinter te wachten staat. Hoe gaan we met deze onzekerheid en dat lange wachten om? Hoe kunnen we ons erop voorbereiden, ook wat ons gelovige en christelijke leven betreft? We kunnen ons laten ontmoedigen of bij

de pakken blijven neersitten. Wachtend op betere tijden. Of we kunnen, zoals de lamme uit *Handelingen*, opstaan om er het beste van te maken. In de voorbije maanden hebben velen me geschreven of opgebeld om te vertellen hoe deze coronatijd hun de kans gaf om extra zorg te besteden aan hun gebed of geloofsverdieping. Er zijn vele kansen om via lectuur, televisie of internet nieuwe inzichten op te doen. De kerkdeuren zijn op weekdagen open, om zomaar eens in de stilte te gaan zitten of te bidden. Je kunt een 'kleine bubbel' van geloofsvrienden contacteren. Laat corona je niet verlammen: 'In de naam van Jezus, gebruik je voeten!'

+ Johan Bonny

© Maria De Ryck

© Lieve Gommers

© Lieve Gommers

© Lieve Gommers

► **Kraak jij de code van de schat? Het zomerse programma *De Kruk* op het YouTube-kanaal van ons bisdom krijgt een coronaproof opvolger in het najaar met *De Schat*. “Het boek ‘Handelingen’ is een grote schat”, duidt Chris Van Vliet, coördinator van het pastoraal project ‘Handelingen’. “Iedereen wordt uitgedaagd om deze schat te zoeken en te ‘openen’ en de tekst te ontcijferen.” Het ludieke karakter, het persoonlijke getuigenis, de interactie en de sterke betrokkenheid van onze bisschoppen en vicarissen, pijlers die *De Kruk* kenmerkten, vormen ook de basis van *De Schat*. Nieuw is de betrokkenheid van de leesgroepen. Het programma wil dan ook de brug vormen tussen het eerste en het tweede jaar van het project ‘Handelingen’, ter ondersteuning van de (herop)startende leesgroepen. Bekijk het dit najaar op het YouTube-kanaal van ons bisdom.**

IN DE NAAM VAN JEZUS, GEBRUIK JE VOETEN

JEZUS IS UIT DE DOOD OPGESTAAN. HIJ LEEFT. DAT IS DE RODE DRAAD DOORHEEN HANDELINGEN. EN JIJ, GELOOF JIJ DAT JEZUS LEEFT MIDDEN ONDER ONS?

EEN ARTISJOK PELLEN

Van meet af is het pastoraal werkthema 'Handelingen' een eigenzinnig project. Met de uitnodiging vorig werkjaar om te lezen, niet meer en niet minder, een heel jaar lang zonder een thema naar voren te schuiven. En nu met de keuze van een thema dat niet op één programmapunt focust, maar een brede dynamiek op gang wil brengen. "Bewust", duidt mgr. Johan Bonny. "We bekeken welke thema's uit de leesgroepen naar boven kwamen en we met elkaar konden clusteren onder een motto dat uit 'Handelingen' zelf komt. Dat werd: In de naam van Jezus, gebruik je voeten."

© Unsplash

Ilse Van Halst

"Net als *Handelingen van de Apostelen* beginnen we met de naam van Jezus – de persoon van Jezus – voorop te zetten", legt mgr. Bonny uit. "*Handelingen* opent met de boodschap dat Jezus uit de dood is opgestaan, dat Hij leeft, dat Hij onder ons is. Dat is de rode draad in dat Bijbelboek. Daarmee begint het en eindigt het. En daarmee begint en eindigt het ook vandaag: geloof jij dat Jezus, die gekruisigd en gestorven is, werkelijk leeft?"

In de naam van

Waarom 'in de naam van'? "Omdat het niet alleen gaat over mijn persoon tegenover Hem. Het gaat veel ruimer. Het is in de naam van Jezus dat de apostelen eropuit trekken. Het is in de naam van diezelfde Verrezene dat we vandaag het Woord nemen, verkondigen, verzoenen ... Als je handelt in de naam van Jezus, in de overtuiging dat Jezus leeft en midden onder ons is, dan kun je nieuwe dingen doen. Daarin zit een bron van genezing, verzoening, samenwerking, vroomheid, gebed ..."

"*Handelingen* heeft het ook over de Heilige Geest", bevestigt onze bisschop de reacties van heel wat leesgroepen. "Toch wordt er meer gesproken en gehandeld 'in de naam van Jezus' dan 'uit de kracht van de Heilige Geest'. Dat benadrukt Lucas zelf in zijn verhaal. De Geest maakt zichzelf niet los van Jezus, maar schuift Hem juist voortdurend naar voren. Hij brengt alles in herinnering wat we over Jezus dienen te weten."

Gebruik je voeten

'Gebruik je voeten' is een logisch tweede luik. "Denk aan het wonder waarbij Petrus in de naam van Jezus tegen de lamme zegt: 'Sta recht!' Dat zie je letterlijk gebeuren", aldus de bisschop. "Het is als het ware een echo van het evangelie van Lucas. Zoals Jezus daar een lamme opwekt, doet Petrus dat in *Handelingen* in dezelfde bewoordingen. Wat Jezus eerst zelf deed, doen de apostelen nu in zijn naam. 'In de naam van Jezus' betekent zoveel als: 'Doe maar wat je mij hebt zien doen. Ik zal maken dat je het kunt.' In de tweede helft van *Handelingen* is het Paulus' beurt om een lamme op te wekken. Het deint uit."

Tegelijk speelt de symboliek van 'verlamming'. De mensheid gaat gebukt onder talloze verlammingen. "Een verlamming dient onderscheiden te worden van een ziekte of een ongeluk", stipt mgr. Bonny aan, "in die zin dat beide voeten die je als potentieel hebt gekregen, wegens een verlamming letterlijk ongebruikt moeten blijven. Je kunt de mogelijkheden die je meekreeg niet gebruiken." Hij diept de gedachte verder uit: "Dat ligt in het verlengde van de christelijke overtuiging dat de mens niets te kort heeft meegekregen om mens te zijn. Toch laat de mens heel wat potentieel onbenut. Hij leeft in een staat van verlamming. Dankzij de genade kan de natuur, wat elk van ons als potentieel meekreeg, in zijn kracht komen te staan."

Net zoals het eerste jaar willen de bisschop en zijn beleidsploeg dat thema aanreiken als aanbod om een brede dynamiek op gang te trekken. "We willen dat niet verengen tot één programmapunt", benadrukt mgr. Bonny. "Hoe weidser mensen dat motto openleggen, hoe beter. Zie het als een artijsjok. Er is wel een blaadje voor ieders meug en ze zijn allen lekker. Ieder mag zijn ding doen en zijn weg gaan." Concreet kan het thema aanzetten tot een gesprek over wie Jezus is. Wie is de levende? De Verrezene? Wat stellen we ons daarbij voor? Tegelijk nodigt het ons uit om na te gaan hoeveel verlammingen we meedragen in ons leven. "Hoe kan Jezus ons over die verlamming helpen? Over de mogelijkheden die we niet benutten? Over de talenten die we niet ontplooiën?", vraagt de bisschop luidop. "En dat zowel in ons persoonlijk leven als ruimer: hoe kunnen we als Kerk die rol vervullen in onze samenleving? Hoe trekken we die lijn door in opvoeding, politiek, onderwijs, kunst, geneeskunde ...?"

"Kortom," vat hij samen, "het gaat er niet zozeer over hoe wij die nieuwe wereld waar God naar uitkijkt, op aarde zullen waarmaken. Het gaat veeleer over de manier waarop Jezus ons in staat stelt onze mogelijkheden in kracht te zetten. De focus ligt niet op ons eigen persootje, maar op Jezus Christus, wie Hij is en waartoe Hij ons bekwaamt."

Twaalf Griekse woorden

In de naam van Jezus – *en to onómati lesou Christou* – is meteen een van de twaalf Griekse woorden die we dit werkjaar in ons rugzakje meedragen op onze tocht met 'Handelingen'. Mgr. Bonny nodigt iedereen uit om met die woorden zijn eigen verhaal te schrijven. "Kan ik deze woorden een plek geven in mijn leven? In de samenleving? In de Kerk? In de weg die ik afleg? Hoe je dat verhaal schrijft, maakt niet uit, als die woorden er maar in voorkomen." De Griekse woorden reikte hij spelenderwijs aan tijdens de Dagelijkse Verbinding die vanuit de kathedraal gestreamd werd tijdens de lockdown. Zoals velen het voorbije jaar, las ook mgr. Bonny in *Handelingen*, niet meer en niet minder. En zijn oog bleef haken aan sommige woorden. "Doordat ik dicht bij de tekst bleef, ontdekte ik welke woorden veelvuldig opduiken en op de lange duur een refrein vormen. Zo zag ik het dubbele beeld van Lucas' schrijfwerk in zijn evangelie en in *Handelingen van de Apostelen*: woorden, gebeurtenissen en verhaallijnen die als in een echo terugkeren."

Met de Griekse woorden geeft de bisschop bewust ook de Griekse schrijfwijze mee. "Moest Ben Krabbé in het programma Blokken vragen in welke taal het boek *Handelingen van de Apostelen* geschreven is, zou negen op de tien 'Latijn' als antwoord geven", steekt onze bisschop van wal. "Mis poes! Alleen al door aan te geven dat dat Bijbelboek in het Grieks geschreven is, trek je iets open over de ontstaansgeschiedenis van het Nieuwe Testament, van het christendom en de universele Kerk die niet geboren is uit een Latijnse maar uit een oosterse cultuur, in oorsprong een semitische cultuur. En die de eerste eeuwen via de Griekse taal overgeleverd werd, en pas in een tweede of derde beweging in het Latijn." Meteen mag het duidelijk zijn dat we een vertaalde tekst onder ogen krijgen. "Vertalingen doen je proeven van een originele taal. Wie vertaalt, tracht zo goed mogelijk niet enkel de technische term, maar ook de smaak van dat woord te pakken te krijgen. Je kunt woorden niet een op een vertalen, omdat een woord verschillende nuances bevat. Van meet af aan is vertalen daarom ook interpreteren", duidt onze bisschop. "Wij leven anno 2020 in Antwerpen en ik ben bisschop. Dat kleurt mijn keuze van deze twaalf woorden. Een christen onder het communisme in de jaren 1950 zou wellicht 'gevangenis' gekozen hebben, terwijl een christen uit Latijns-Amerika de term 'armoede' uit *Handelingen* zou weerhouden."

In de naam van Jezus *En to onómati lesou Christou*

Chris Van Vliet, coördinator 'Handelingen':

Wat een krachtig appel! Wat een vitaliserende oproep! Het thema van het tweede jaar van het pastoraal project 'Handelingen' laat me niet onberoerd. Want die naam van Jezus heeft mijn leven aardig gekleurd. Het appel 'Gebruik je voeten, je talenten, steek je handen in de wereld, engageer je ...' was het adagium van de jezuïeten – s.j., *socii Jesu* of metgezellen van Jezus – die in de jaren 1970 nog volop de dienst uitmaakten in het Xaveriuscollege in Borgerhout waar ik schoolliep.

Daarbij namen ze de naam van Jezus nooit uitdrukkelijk in de mond, net zomin als die van Ignatius van Loyola, hun stichter. Ze getuigden ervan in hun manier van lesgeven, in wat ze vertelden en wat niet, in de manier van omgaan met elkaar en met hun leerlingen. En dat getuigenis was niet vrijblijvend. Elk werd opgeroepen de eigen grenzen te verleggen of de grenzen op te zoeken, want 'er zit meer in ons'. Ik herinner me de gevleugelde woorden: *plus est en vous, Magis, bonum for greater things, Ad Maiorem Dei Gloriam*.

En vanuit die oproep belandde ik zo'n veertig jaar geleden op dat andere jezuïetencollege in Antwerpen, het Onze-Lieve-Vrouwecollege, als leerkracht godsdienst, als lid van het team coördinatie en van de directie. 'In de naam van Jezus': ook dan nooit expliciet verwoord, maar des

te meer impliciet aanwezig in woord en daad, in doen en laten. Geleidelijk aan verdwenen de jezuïeten van het voorplan om minder in aantal andere engagementen op zich te nemen. Het woord was aan 'de leken'. Wat vroeger impliciet de bedding vormde, werd dan benoemd vanuit een Ignatiaans Opvoedingsproject in tien bewegingen met als ziel de woorden en daden van Jezus van Nazareth en de spirituele tocht van Ignatius en zijn gezellen.

"Het project 'Handelingen' laat me niet onberoerd. Want die naam van Jezus heeft mijn leven aardig gekleurd."

'Gebruik je voeten' klonk nog even sterk. Slogans als *be agents of change* (verander de wereld) en *be men for other* (wees mens voor de anderen) riepen ons op om ons te engageren in sociale projecten. Ik ervaarde het als een uitdaging en een voorrecht om, in een snel veranderende context van diversiteit, globalisering en secularisatie, de naam van Jezus voort te laten klinken en die weg, met vallen en opstaan, samen met leerlingen, leraren en ouders te mogen afleggen. Tien jaar geleden volgde ik de Geestelijke Oefeningen, een spiritueel traject dat Ignatius uitstekende. Een traject van dagelijks gebed en reflectie, van in dialoog gaan met Bijbelteksten, van leeg worden om de vriendschap van Jezus te mogen ontvangen. Ik leerde er 'kritisch onderscheiden', luisteren naar 'de bewegingen van mijn gemoed' om – juiste – keuzes te maken.

En die keuze was overduidelijk: de naam van Jezus ... daar zeg je niet 'nee' tegen!

© Fabienne Claes

Vrijmoedigheid *Parresía*

Mgr. Johan Bonny:

Ik speelde een beetje vals. (*lacht*) Van bij het begin wist ik dat het voorlaatste woord van *Handelingen* vrijmoedigheid of *parresía* is. De laatste zin vertelt hoe Paulus in Rome verblijft en in alle vrijmoedigheid getuigt van de Blijde Boodschap. Dus, toen ik het woord in het begin van mijn lectuur tegenkwam, duidde ik het meteen aan. Omdat het een rode draad is. Want een schrijver met een beetje talent zoekt op zijn laatste woorden zoals hij dat doet met zijn openingszin. Het is met andere woorden geen toeval dat *Handelingen* zo eindigt. Zoals je een lijn tussen twee punten spant waaraan je je was wil ophangen, zo weeft Lucas een draad doorheen de tekst waaraan hij zijn boodschap ophangt. En die moet je vooraan en achteraan goed markeren ... Aan die draad hangt Lucas allerlei elementen, zoals

Edmund Dass Savarimuthu,
Herald of Good News, priester
in de pastorale eenheid Heilige
Apostelen (Mol, Balen):

Vrijmoedigheid zegt iets over je persoonlijkheid. Je gaat voor datgene waarvoor je staat. Wie vrijmoedig iets zegt, geloof je onmiddellijk. Je merkt dat aan de blik in zijn of haar ogen. Die persoon liegt niet. Zelf probeer ik altijd de juiste dingen te zeggen en te staan achter wat ik zeg. Als christenen hoeven we niet bang te zijn. We moeten vrijmoedig zijn. We geloven in God, in Jezus Christus en in de Kerk. En dus moeten we over Hem spreken, in alle omstandigheden, en niet verlegen of bang zijn. Als die vrijmoedigheid je niet eigen is, kun je het leren. Sommigen krijgen ze mee van bij hun geboorte of vanuit hun opvoeding, anderen moeten ze aanleren. Dat je die vrijmoedigheid niet hebt, is geen minpunt, wel een werkpunt. Niemand is perfect, en dat hoeft niet. Je moet er wel aan willen werken.

Bewust spreek ik geregeld vrijmoedig op verschillende avonden. Over allerlei onderwerpen. Ik geef grif toe dat ik soms wat aarzel omdat ik onzeker ben over mijn beheersing van de Nederlandse taal, maar ik schrik er geenszins voor terug om inhoudelijk geloofsthema's aan te kaarten. Als er ergens iets niet optimaal functioneert,

de vrijmoedigheid waarmee de apostelen getuigen. Wanneer je er rekening mee houdt dat ze allen, Paulus uitgezonderd, niet hoogopgeleid zijn en vanop het platteland naar de grote steden trekken, besef je hoe onbevreesd, open, vrij ze getuigen vanuit hun geloof in Jezus en in zijn naam. Kortom, hoe vrijmoedig ze zijn.

Vanuit Handelingen kunnen we de vertaalslag maken naar onze tijd. Waar zit onze twijfel, onze zwakte? Handelingen is een les in vrijmoedigheid, die we vandaag ontberen.

© Foto Delfien

moeten mensen aanvaarden dat daarover een opmerking gemaakt wordt. Reageren in de zin van 'maar we doen het al zo lang op die manier', helpt niemand vooruit. Paulus verwijst hiernaar wanneer hij zegt dat hij wel de Blijde Boodschap aan mensen kan verkondigen, maar dat de mensen ze ook moeten willen begrijpen (Hnd 28, 26). Het gaat niet alleen om luisterbereidheid, het gaat ook om ontvankelijkheid en openheid. Als ik iemand bezoek en er zijn problemen, dan zeg ik steeds de waarheid, zonder te kwetsen. Wanneer er conflicten zijn in de gemeenschap, dan durf ik tegen andere meningen ingaan als ik deze niet correct vind. En als mensen daarom boos worden, na een tijd draaien ze meestal wel bij. En ja, die vrijmoedigheid creëert soms spanningen in relaties tussen mensen, maar ze is beter op lange termijn.

Staande spreekt *Stathéntes laleíte!*

Mgr. Johan Bonny:

Deze vertaling is te zwak. *Stathéntes laleíte* betekent niet alleen 'staand' maar ook 'rechtopstaand'. Het lijkt een detail, maar als je tegen de lamme zegt: "Sta op!", heb je het over een letterlijke vorm van opstaan.

Met Pinksteren zitten de apostelen in de bovenzaal. Om te verkondigen, moeten ze rechtop staan. Hoe zou je al zittend over de verrijzenis kunnen spreken? De inhoud van de boodschap is de opstanding – een prachtig woord voor verrijzenis, dat vele andere talen niet bezitten. De term 'opstanding' verwoordt tegelijk de inhoud en de bedoeling van de boodschap. We verkondigen de boodschap van de opstanding van Jezus in de hoop dat ze mensen, individueel en in groep, meetrekt in die opstanding.

Alleen al fysiek rechtstaan voor je geloof vergt moed. Supporters springen recht als hun club een doelpunt maakt. In Werchter of op Pukkelpop staan jongeren recht als hun lievelingsgroep optreedt. En wie graag naar de koers kijkt, staat recht als de renners passeren. Niet uit respect, maar uit betrokkenheid. Betrokkenheid doet rechtstaan en geeft energie.

Vandaag zijn we een zittende Kerk geworden, niet alleen fysiek, maar ook psychologisch en mentaal. Als we iets willen bereiken, zullen we moeten rechtstaan. Niets komt je in de schoot gevallen. Dat geldt ook voor de Kerk.

Dienstwerk *Diakonía*

Mgr. Johan Bonny:

In *Handelingen* is alles dienst, zowel de verkondiging van het Woord als de hulp aan anderen en noodlijdenden in de gemeenschap als de zorg voor de solidariteit tussen de gemeenschappen. Dienen omvat bijgevolg meer dan het dienen van zorgbehoevenden, waartoe onze terminologie dat dienstwerk verengd heeft. *Handelingen* zet alle functies in een verhouding van dienstbaarheid ten opzichte van de Blijde Boodschap en van de gemeenschap. Dat ligt in het verlengde van het Nieuwe Testament (Jezus als dienstknecht) en het Oude Testament (de lijdende dienaar Gods uit Jesaja). Aldus roept Lucas op om net als Jezus in een dienende houding te staan.

Van bij het begin hoort het concrete dienstwerk onlosmakelijk bij de verkondiging van het Woord. *Handelingen* spreekt eerst over diakens, dan over *presbyteroi* en nog verder over *episcopoi*. De diaconie is de eerste zending die de apostelen willen veiligstellen wanneer ze het te druk hebben met verkondigen om de twee te combineren. Bovendien lees je in *Handelingen* geregeld dat dienstwerk de x-factor was van de eerste christengemeenschappen. Hoe ze voor elkaar zorgden, maakte indruk.

Godsdienst neigt ernaar om zichzelf te spiritualiseren en ritualiseren. *Handelingen* leert dat het dienen van mekaar en de concrete zorg voor wie in nood is, erbij horen. Het wordt aangehaald als 'het waarmerk' van een christelijke gemeenschap: christenen komen samen om te bidden en om eucharistie te vieren, en ze waken erover dat er geen noodlijdenden zijn onder hen.

Lees verder op de volgende bladzijde.

Hanne Jacobs (30), aalmoezenier in de Gemeenschapsinstelling voor Bijzondere Jeugdbijstand De Kempen en leerkracht godsdienst in het Sint-Jan Berchmanscollege in Mol. Daarnaast is ze lector in Mol-Centrum (Sint-Pieter en Pauwel), en predikant in de pastorale eenheid Heilige Apostelen:

In 2016 mocht ik op de indrukwekkende preekstoel van de Sint-Waldetrudiskerk in Herentals plaatsnemen om te getuigen wat het voor mij betekent christen te zijn. Ik was meteen enthousiast. Enkele dagen later sloeg de stress toch toe. Ik wilde dat namelijk goed doen: het getuigen.

Om twee redenen ging ik in op de uitnodiging. Ik vond het een hele eer, maar bovenal vond ik het mijn taak, zelfs mijn plicht, mijn verhaal te delen, omdat het een verhaal is dat te weinig gehoord wordt. Godsdienst, geloof, de Kerk: het heeft vandaag onterecht vaak een eerder ouderwets imago. Ook twintigers zijn met geloof bezig en maken er werk van! Bovendien is de sector van de (bijzondere) jeugdzorg een sector die veel te weinig in de kijker staat en dan nog vaak enkel als er een jongere de instelling ontvlucht of wanneer het personeel staakt. De jongeren in onze instelling verdienen meer aandacht, meer middelen en meer begrip dan er momenteel in onze maatschappij aan hen gegeven wordt.

Ik overdacht lange tijd wat ik wilde vertellen en hoe ik mijn boodschap wilde opbouwen. Ik was de dag zelf erg zenuwachtig, maar ervaren tegelijkertijd een soort van rust, omdat ik graag getuigenis afleg van mijn geloof. Het is vertellen over wie ik ten diepste ben. Dat kunnen delen met anderen is altijd fijn. Na dat halfuur voelde ik mij hernieuwd, alsof de batterijen opnieuw opgeladen waren.

Na mijn passage op de preekstoel ging ik vlotter en vaker in op uitnodigingen om te spreken of te getuigen. Voorheen had ik de neiging om mijn verhaal enigszins verontschuldigd te brengen. Vandaag merk ik dat mijn gelovig-zijn nog meer dan vroeger iets is waar ik écht trots op ben. Ik ben blij dat ik dat kan uitdragen in mijn twee jobs. Dat wil niet zeggen dat elk

© De Preekstoel, Heilige Huisjes

pastoraal gesprek op de jeugdinstantie over theologisch hoogstaande materie gaat. Noch dat elke les op school een uitvoerige Bijbelstudie is. Het betekent wel dat ik via mijn baan mensen kan laten zien wat me doet leven, wat mij energie geeft en wat me vormt tot de persoon die ik ben. Ook dat is – denk ik – getuigen.

Als aalmoezenier kan ik tonen dat het christendom een bijzondere aandacht schenkt aan wie kwetsbaar zijn, uitgesloten worden, fouten begaan hebben. Zonder die fouten goed te praten, er toch zijn voor de mens zelf: dat vloeit voort uit hoe ik denk over God en over de boodschap van Jezus.

En als leerkracht mag ik leerlingen laten kennismaken met de christelijke levensbeschouwing in al haar complexiteit en diversiteit. In dat opzicht heb ik het makkelijk: in mijn werk van elke dag getuig ik al van mijn geloof. Ik hoef dus niet op de barricaden te springen of een groot bord om te hangen met de boodschap: 'Ik ben christen'. Daarom is 'job' een foutief gekozen woord. Ik voel in alles dat mijn twee 'jobs' mijn roeping zijn. Want, een job doe je, een roeping ben je. En van die roeping mag ik elke dag opnieuw getuigen.

Marc Van Laere, adjunct van de bisschoppelijk vicaris voor Vicariaat Kempen, bevoegd voor het Dekenaat Noorderkempen:

Van kindsbeen af zat het 'iemand anders helpen' mij in het bloed, dacht ik lang. Ik hielp mijn moeder bij de afwas (meer dan mijn broer en zussen, vond ik) en ik was enkele jaren Chiroleider en vrijwilliger in een rusthuis. Ook mijn volwassener leven stond in dienst van anderen, eerst in Afrika, later in Bolivia. Om te helpen, te troosten, te beluisteren, te bemoeiden. In naam van het als vanzelfsprekende aanvoelen 'het beste van mijzelf te geven'. Of zit dat een mens gewoon in het bloed? Is het de eigen aard die ik willens nillens meekreeg bij de geboorte, als oudste van vijf én zoon van een ACV-vakbondssecretaris en een huismoeder? Ik lees in het evangelie van Johannes: "Toen je jong was, deed je zelf je gordel aan en ging je waarheen je wilde." Ja, dat was zo. Ik wilde al weldoende rondgaan. Naar mensen van wie ik hoorde of zag dat ze in nood waren, in Lubumbashi, in Potosí of in mijn eigen stad en straat.

© Christine Vandé Veire

Na de vele meanders van mijn levensloop totnogtoe en in het bijzonder dankzij de jongste zeven jaar (aalmoezeniersschap in de gevangenis van Wortel en in het Sint-Augustinusziekenhuis van Wilrijk), ervaarde ik de grote waarheid van het tweede deel van het vers uit het Johannesevangelie: "Nu ik oud(er) geworden ben, leer ik mijn handen uit te strekken en te gaan waar ik niet wil."

Dienen werd voor mij minder een geste vanuit mijn zelf veronderstelde wijde hart, dan wel een aanhoudende oefening in lang genoeg luisteren en zien. Om te weten waar ik kan helpen zodat het een ander echt ten goede komt. Om aan te voelen wie ik kan zijn voor wie niet in mijn kraam, geloof of goedbedoelde vriendelijkheid past. Dat begint gek genoeg al eens aan de ontbijt tafel, met zoonlief. Zoals voorheen ook in de Wortelse gevangenis met Guy van wie ik voor de zeventiende keer dezelfde klaagzangen aanhoorde. En in de ziekenkamer van Ina die helemaal niét gediend was met het bezoek van 'iemand van de kerk'. Ik leerde meer dan vroeger soms te gaan – en te blijven – waar ik niet wil, waar de Voorzienigheid mij of de ander mogelijks wilde hebben. Om de kans op genade te zien in de mens die mijn planning – mijn 'drukke leven' – doorkruist, de mens die mogelijks vraagt om 'een extra mijl' mee te gaan. Om langer en aandachtiger oog te hebben voor andermans nood dan voor mijn eigen dienstbaarheid.

Leerlingen Mathitai

Mgr. Johan Bonny:

De term 'leerling' ademt het taalregister van het onderwijs. De term legt een link met het Nieuwe Testament waar de twaalf apostelen al snel 'de twaalf leerlingen' worden genoemd, en waar ook Jezus spreekt in termen van 'leermeester' en 'leerling'. De verhouding van Jezus en de twaalf leerlingen loopt verder in de relatie tussen de verzezen Heer en alle christenen. Wij, die vandaag het evangelie lezen, zijn de apostelen van toen, en bijgevolg zijn we leerlingen. En leerlingen blijven we. Altijd. Christen-zijn is niet een of andere kwalificatie of diploma dat je kunt behalen, waarna je afgestudeerd bent. Je bent en blijft steeds leerling.

Dat impliceert dat we als christen nooit onze stage afgewerkt hebben en dat we altijd leergeld zullen betalen. En ook dat we zo naar elkaar kijken, met een barmhartige blik. "Tja, dat was niet helemaal af," klinkt het dan, "maar ik hou er rekening mee. Je loopt nog stage. Je bent nog aan het leren." Tegelijkertijd mag je ook iets verwachten van een leerling. Je mag verwachten dat hij actief is, dat hij zijn best doet. Dat spoort met het beeld van 'de weg', dat ook opduikt in *Handelingen*. Leerlingen zijn mensen

GULZIG ZIJN MAG VOOR EEN KEERTJE ...

Gulzig zijn mag voor een keertje ... Blijf gerust 'nemen en lezen' in 'Handelingen van de Apostelen' en dat in alle mogelijke vormen. Het voorbije jaar doken heel wat leesgroepen in dat Bijbelboek, om al snel abrupt halt toegeroepen te worden door het coronavirus. De enen lazen samen verder digitaal, anderen vielen stil en startten herop zodra het mogelijk was, nog anderen gaan rond deze tijd van start. Wat blijft hen bij van hun leestocht in 'Handelingen'?

Ilse Van Halst

"Sinds 10 maart kon ik al niet meer op de afdelingen komen, omdat bij ons al een lockdown gold", vertelt Sylvie Rosseel, vertegenwoordiger van de katholieke eredienst in het woon-zorgcentrum Sint-Jozef in de pastorale eenheid Heilige Gummarus en Zalige Beatrijs in Lier. De leesgroep die ze er begeleidde, viel noodgedwongen

stil. "Ondertussen sprong ik in als verpleegkundige, mijn eerste diploma. Dat maakt dat ik ook zelf de lezing van *Handelingen* wat nagelaten heb. Half mei nam ik de draad terug op, maar wel alleen, zonder bewoners", klinkt het. "Ik kan hen opnieuw bezoeken, maar individueel. Dus op lezen in groep is het nog even wachten."

Anderen hadden wel de kans samen te komen en genoten van de herkenning bij leesgenoten van opvallende passages in de tekst, vertelt Luc Vinx, verantwoordelijke liturgie in de pastorale eenheid Sint-Franciscus (Hoogstraten en Rijkevorsel). "De kracht van Petrus' getuigenis was als een rots in de branding. Hoe klein is

van de weg. De weg heeft iets onaf, net zoals leerling-zijn een blijvende opdracht inhoudt, niet alleen omdat je steeds meer details en voetnoten moet kennen, maar eenvoudigweg omdat het leven telkens anders is. Het leven brengt je voortdurend in nieuwe situaties waarin je op een nieuwe manier probeert christen te zijn. Als jongere, als jongvolwassene, als volwassene, als oudere, als gepensioneerde, als burger in een land in oorlog of in vrede, in een rijk of arm land ... Het is dus niet alleen omdat het zo'n ingewikkelde partituur zou zijn dat je leerling blijft, maar omdat de context – het leven, de concrete omstandigheden waarin je moet spelen – je uitdagen om dat leerlingchap iedere keer opnieuw uit te vinden.

In een cultuurchristendom als het onze wordt het christendom vaak beschouwd als een algemeen label. Je bent zus of zo, je bent dat nog of niet meer. We lopen hoog op met onze autonomie. Wie op zijn absolute autonomie staat, is niemand's leerling. Christenen daarentegen zijn ervan overtuigd dat hun autonomie enkel kan groeien door Jezus' voorbeeld te volgen en zijn leerling te zijn. Door zich aan Hem te meten.

Plussers Maren en Evelien, beiden 13 jaar:

Maren: "Op weg naar mijn vormsel leerde ik veel bij over Jezus. Ik vond het belangrijk om naar de catechese te gaan, zodat ik goed voorbereid was op het vormsel en een goede leerling van Jezus kan zijn."

Evelien: "Ik kijk dankbaar en met vreugde terug op die bijzondere periode. Ik wou mijn vormsel graag doen. Mijn mama was mijn catechiste. Het is fijn om samen met haar als gids op weg te gaan in het geloof."

Maren en Evelien: "We zijn plussers. We treffen elkaar maandelijks op bijeenkomsten van Plussersgroep wHAjo! in Mol. 'wHAjo!' staat voor 'Werking Heilige Apostelen Jongeren'. Tijdens die bijeenkomsten krijgen we de ruimte om na het vormsel op ons tempo en op een speelse manier te groeien in het geloof. Ons vormsel is immers niet het einde van een traject. We staan juist aan de start van een wereld van 'jong en gelovig'. Ook na het vormsel worden we geroepen om leerling van Jezus te blijven."

© Isaac Van der Jeught

➤ Maren (links) en Evelien (rechts)

Maren: "Na het vormsel heb ik me aangesloten bij de plussers, omdat ik zo nog dichterbij God kan zijn en spelenderwijs veel kan bijleren over allerlei aspecten van het geloof. Onze plussersgroep is een supertoffe bende waar ik mezelf kan zijn en leer hoe ik goed kan doen voor andere mensen."

Evelien: "Ik ben naar de plussers gekomen dankzij mijn mama. Ik had eerst twijfels om me aan te sluiten. Ik vroeg me af of het wel leuk zou zijn. Het is reuze om met vrienden samen te komen en leuke activiteiten te doen die ook een beetje met geloof te maken hebben." (Isaac Van der Jeught)

Brood voor je verdere reis

Dat is de titel van de inspiratiemap bij het project 'Handelingen'. De map is als het ware een groeiboek voor het tweede en derde jaar van het project en reikt impulsen aan voor geloofsverdiepende gesprekken en reflectie. Ze wordt voorgesteld tijdens vormingsmomenten: op 17 september in Zandhoven, op 23 september in Antwerpen en op 29 september in Geel. Op vicariale bijeenkomsten in de Kempen op 6 oktober en in Antwerpen op 29 oktober wordt de dynamiek voor het tweede jaar toegelicht. Meer info op de vormingskalender van ons bisdom en op www.handelingen.be.

ons geloof, wanneer wij ons hiermee confronteren? Wat hebben wij doorstaan omwille van ons geloof?", vraagt hij zich af. "De Heilige Geest blijft niet onopgemerkt. Zien we Gods Geest te veel over het hoofd? Of kijken we ernaast? Zijn ook wij soms ziende blind?" *Handelingen* is in meerdere opzichten een uitdagend boek met sterke geloofsgetuigenissen, besluit Vinkx.

"De eerste christenen waren een van hart en een van ziel", klinkt het elders. "Je voelt de geboortegedachte onder hen. Ik verlang dat ook te mogen voelen in onze parochie en pastorale eenheid. We lazen dat het voor hen onmogelijk was om niet te spreken over hetgeen ze gezien en gehoord hebben. Durf ik dat ook? Ze droegen zieken met bedden naar de kerk. Hebben wij genoeg oog voor wie niet meer naar de kerk kan? Ze verkondigden

vrijmoedig. Durf ik op een vrije en moedige manier over mijn geloof spreken buiten het kerkgebouw? Zij gingen door! Dat geeft me de moed en hoop om me te blijven inzetten voor het rijk Gods."

Ook de passage waarin de apostelen zeven diakens kiezen beroert velen. "Wanneer de nood zich voordoet, kiezen de apostelen nieuwe mensen voor een nieuw ambt. Ook vandaag is er nood aan een nieuw soort 'herder'. Waar is nu de durf en de moed om flexibel te zijn en nieuwe ambten/mensen officieel toe te laten?", vraagt een lezer zich af.

Als leegroepbegeleider zocht Tom Joossens, verantwoordelijke voor liturgie en gebed in de pastorale eenheid Elia (Brecht-Wuustwezel), bij elk hoofdstuk een afbeelding. "Ik maakte er

puzzelstukjes van. Zo kon ik bij een volgende leessessie de vorige hoofdstukken in herinnering brengen. Tegen het einde van het werkjaar wilde ik een volledige puzzel van Handelingen kunnen leggen. Helaas, de puzzel geraakte niet afgevoerd. Zoals ons geloof nooit af is. Elke dag is een mogelijkheid om te groeien in geloof, met vallen en opstaan. Ook dat leren we uit *Handelingen*."

Het ondersteunende aanbod voor leesgroepen via www.handelingen.be blijft beschikbaar.

In het novembernummer staat *Relevant* stil bij de overige Griekse woorden.

PAULUS' TESTAMENT

STEDEN IN *HANDELINGEN*

© Sybryn Leirs

*Het verhaal van het boek 'Handelingen van de Apostelen' speelt zich af in een hele reeks steden, die, in de tijd dat het verhaal zich afspeelde, er heel anders uitzagen dan vandaag. In het besef dat de geografie van de Bijbel ook in dienst staat van de boodschap die de Bijbelschrijvers willen verkondigen, wil deze reeks over enkele van die steden niet zozeer een beeld reconstrueren van hoe ze er toen hebben uitgezien, maar eerder peilen naar de betekenis die deze plaatsen hebben in het verhaal. Ditmaal opnieuw een stad waar Paulus tweemaal verbleef: **Efeze, stad van de grote godin**. Haar tempel werd in de oudheid gerekend tot de zeven wereldwonderen.*

Hendrik Hoet

Priscilla en Aquila zijn met Paulus over zee meegereisd van Korinthe naar Efeze. In de haven van Efeze neemt Paulus afscheid van hen en begeeft zich naar de synagoge (Hnd 18, 19). Waar die zich bevond, weten we niet. Efeze was op dat ogenblik de hoofdstad van de Romeinse provincie Asia en een bloeiend centrum van handel en cultuur. Paulus blijft er echter niet lang en belooft aan zijn geloofsgenoten terug te komen "zo God het wil" (18, 21) na een bezoek aan zijn 'thuisbasis' in Antiochië.

'Pinksteren' in Efeze

Vooraleer Paulus weer naar Efeze komt, bezoekt een zekere Apollos die stad, waar Priscilla en Aquila nog steeds verblijven. Ze horen hem in de synagoge over Jezus spreken, maar vinden het nodig hem bijkomende catechese te geven, omdat hij "alleen de doop van Johannes kende" (18, 25). Mogen we uit het vervolg van het verhaal besluiten dat Apollos niet de "doop met de Heilige Geest" kent? Wanneer Paulus voor de tweede keer Efeze bereikt, is Apollos al doorgereisd naar Korinthe. Paulus treft in Efeze een twaalfstal leerlingen aan die niet van het bestaan van de Heilige Geest hebben gehoord (19, 2). Zijn dat mensen die van Apollos over Jezus

gehoord hebben? Want ze zijn blijkbaar enkel met "de doop van Johannes" gedoopt. Wanneer Paulus hun de handen oplegt, komt de Heilige Geest over hen zodat ze "in talen spraken en profeteerden" (19, 6: de vijfde 'pinksterervaring' na 2, 4; 4, 31; 8, 17 en 10, 44). Is het toeval dat ze met "ongeveer twaalf" zijn (19, 7), zodat we mogen spreken van een nieuwe geboorte van Gods volk, nu in Efeze?

"Zoals Jezus gezonden was tot het Joodse volk, zo is Paulus gezonden tot de vijanden van dat volk."

Zoals elders in *Handelingen* probeert Paulus eerst in de synagoge zijn volksgenoten te overtuigen van Jezus' "weg". De weerstand die hij ondervindt, doet hem echter kiezen om zijn dagelijkse onderricht voort te zetten in de "school van Turannos" (19, 9), net zoals hij in Korinthe met zijn onderricht verhuisd was van de synagoge naar het aanpalende huis van Titius Justus (18, 7). Wie die Turannos is, weten we niet. Misschien een filosoof of een arts. Of misschien onderrichtte hij in zijn school de

kunst om te spreken in het openbaar? Nog twee jaar kan Paulus daar het Evangelie verkondigen zodat niet alleen de inwoners van Efeze, maar ook "alle inwoners van Asia het woord van de Heer hoorden, Joden zowel als Grieken" (19, 10).

Door Paulus' handen

Zoals vandaag was gezondheid ook toen een van de fundamentele zorgen van de mensen en wendde men zich daarvoor tot geneesheren en tot God of goden. De God van Jezus geneest ook door Paulus' handen en Joodse exorcisten proberen dan ook Paulus' succes na te bootsen, zoals de zeven zonen van een Joodse priester. Maar het draait verkeerd voor hen uit, met als gevolg dat heel wat mensen die magie bedrijven hun boeken openbaar verbranden. Zijn het al deze gelukkige gebeurtenissen die Paulus doen besluiten dat het tijd wordt om ook naar de hoofdstad van Israëls vijanden te trekken: Rome (19, 21)? De verwoording van dat voornemen lijkt op Jezus' besluit in het eerste boek aan Teofilus om naar Jeruzalem te gaan (Lucas 9, 51). Zoals Jezus gezonden was tot het Joodse volk, zo is Paulus gezonden tot de vijanden van dat volk. Hij stuurt alvast twee van zijn medewerkers vooruit om zijn verdere reis voor te bereiden.

Groot is de Artemis van Efeze

Maar juist dan keert de situatie zich tegen Paulus. Het succes van de “weg” die hij preekt, betekent een bedreiging voor wie leeft van de afgodendienst, zoals de zilversmid Demetrius die zijn brood verdient met de verkoop van souvenirs van de tempel van Artemis. Die tempel was het pronkstuk van de stad. De godin aan wie de Grieken de naam Artemis gaven, is een oude vruchtbaarheidsgodin van wie het beeld uit de hemel zou zijn gevallen. De Grieken bouwden voor haar een prachtige tempel die tot de zeven wereldwonderen van de oudheid werd gerekend. Over de juiste afmetingen lopen de gegevens uiteen, maar het was een van de grootste tempels van de Griekse wereld. Het in marmer opgetrokken gebouw was omringd door een dubbele zuilengalerij. Het maakte Efeze tot een winstgevend bedevaartsoord. Temeer daar de tempel – zoals dat ook het geval was met de tempel van Jeruzalem – ook dienstdeed als bank.

Een dagje afwezig

Op een dag in 356 voor Christus werd die prachtige tempel slachtoffer van brandstichting. Dat kon maar omdat, volgens de legende, de godin op die dag afwezig was: ze was naar Macedonië om te assisteren bij de geboorte van Alexander de Grote. Bij de heropbouw van de tempel kreeg het gebouw een stenen dak in plaats van een houten. In 262 na Christus werd het verwoest door de Goten en later definitief vernietigd door Johannes Chrysostomus. Met de stenen werden andere gebouwen opgetrokken. Acht pilaren zouden zijn hergebruikt in de Aya Sofia (Istanbul). Op de plaats van de tempel in Efeze is bij

opgravingen in de twintigste eeuw maar één enkele zuil teruggevonden. Vandaag heeft Maria in Efeze de plaats ingenomen van Artemis. Jezus’ moeder zou er met Johannes zijn gaan wonen. Sinds het einde van de negentiende eeuw toont men zelfs het huis waar ze zou gewoond hebben.

Heel juist voelt de zilversmid Demetrius de bedreiging aan die vanuit de dienst van de God van Paulus uitgaat voor zijn bedrijf, dat zijn broodwinning betekent. We verstaan de angst voor bekering en verandering van al wie leeft van een of andere vorm van dienst van de verkeerde god, zoals vandaag bijvoorbeeld wapenhandelaars en de vakbonden van de wapenfabrieken bang zijn voor de dienst van de god van de vrede en roepen: “Groot is de god van de nationale veiligheid.”

“Paulus geeft zijn laatste vaderlijke raad aan de gemeenschap van Efeze.”

Het grote theater dat vandaag in het opgegraven ruïnecomplex van het oude Efeze te bewonderen valt, was in Paulus dagen nog in opbouw. Het bood toen zeker nog geen plaats aan 24.000 toeschouwers zoals in de tweede eeuw. Maar het was wel een ontmoetingsplek die niet alleen diende voor toneelopvoeringen en gladiatoren- of die-rengevechten, maar ook voor filosofische en politieke discussies en volksvergaderingen. Daarom worden twee reisgenoten van Paulus door een opgezweepte menigte naar dit theater meegesleurd.

Met een grote dosis ironie vertelt het verhaal dat de aanwezigen niet eens meer weten waarom ze samengekomen zijn. De chaos waarvan sprake, betekent dat ieder met zijn eigen ideeën en belangen naar het theater komt in scherpe tegenstelling tot de ‘eensgezindheid’ die de samenkomsten van Jezus’ volgelingen kenmerkt. De enige ‘eensluidendheid’ in het theater is het uitzinnige geschreeuw: “Groot is de Artemis van Efeze!”, een geschreeuw dat het twee uur lang onmogelijk maakt om een zinnig woord te spreken en vast te stellen dat de hele zaak op valse beschuldigingen berust en nadelig dreigt uit te draaien voor de onruststokers.

Paulus’ testament

Voor Paulus is intussen de tijd gekomen om – na drie maanden (19, 8) en twee jaren (19, 10) – afscheid te nemen van Efeze. *Handelingen* gaat vlug over de hele verdere reis naar Macedonië en Achaje, maar blijft lang stilstaan bij de haltes van Paulus langs de Aziatische kust op zijn terugweg naar Jeruzalem. Eerst Troas. Daarna Milete, zestig kilometer zuidelijker dan Efeze. Daar ontbiedt hij de oudsten van de gemeenschap van Efeze. In tegenstelling tot zijn eerste bezoek (18, 21) weet hij nu dat hij hen niet meer zal terugzien. Zijn afscheidsrede daar – na zijn “broodbreking” in Troje (20, 7 - 12) – vormt een parallel met Jezus’ afscheidswaarden bij diens avondmaal in hoofdstuk 22 van het evangelie volgens Lucas. Paulus maakt er de balans op van zijn leven en geeft zijn laatste vaderlijke raad aan de herders van de gemeenschap van Efeze. Die besluit hij met woorden van Jezus (die we niet in de evangeliën terugvinden): “Het is zaliger te geven dan te krijgen” (20, 35).

GIRL POWER!?

IN DE VOETSPOREN VAN PRISCA EN AQUILA

*In zaal 27 van het museum Plantin Moretus in Antwerpen hangt een intrigerend schilderij, olieverf op paneel. Het helpt ons om ‘Handelingen, 18’ beter te begrijpen. Het kleine werk uit het begin van de zeventiende eeuw, mogelijk van Jan van der Venne, toont de apostel Paulus die aan een steile lessenaar zit. **Het is waarschijnlijk het enige schilderij waarop Paulus wordt afgebeeld terwijl hij in Korinthe werkt en woont bij Prisca en Aquila, het echtpaar dat zijn naam gaf aan de pastorale eenheid in Herselt, Hulshout en Westerlo. De encensering is gebaseerd op een tekening van Joos van Winghe.***

Armand Storck, Sint-Pauluskerk in Antwerpen

Het kan de Romeinse overheid in het jaar 49 geen barst schelen of je een jood bent, een aanhanger van Isis, van Mithras of van een van de vele andere godsdienstige strekkingen in het Rijk. Zolang je niet publiekelijk tegen de Romeinse goden tekeergaat of op een andere manier de openbare orde verstoort, kun je rustig je ding doen. Er leven in die eerste helft van de eerste eeuw behoorlijk wat joden in Rome. De schattingen lopen uiteen, maar ze zijn met meer dan tienduizend. De meesten onder hen zijn vrijgelaten slaven of krijgsvangenen die in Rome blijven wonen en daar hun geloof vrijelijk belijden.

Oproerkraaiers

In 49 loopt het al even mis met die joden in de stad. Ze rollen vechtend over de straat en de wachten hebben de handen vol om de rust te herstellen. De overheid vermoedt dat de aanhangers van een sekte binnen de joodse godsdienst, de volgelingen van een zeker Chrestos, de aanstokers zijn. Met een edict verbant keizer Claudius in 49 alle joden uit de stad. Zijn er te veel joden om het edict stipt uit te voeren, of is de joodse gemeenschap belangrijk voor bepaalde economische sectoren? In ieder geval worden enkel de belangrijkste christelijke oproerkraaiers verbannen. Onder hen een echtpaar: Prisca en haar man, Aquila.

Het tentenmakerprincipe

Aquila is geboren in Pontus, een streek in het noordoosten van het huidige Turkije. Hij en Prisca zijn vrije mensen – slaven mogen immers niet huwen – en allebei tentenmakers. Vermoedelijk kiezen ze Korinthe als nieuwe verblijfplaats, omdat in die regio in het jaar 50 de Isthmische Spelen worden georganiseerd. Dat tweejaarlijks panhelteens evenement creëert een behoefte aan linnen tenten. Maar zelfs zonder die spelen is Korinthe in die tijd een economisch centrum van aanzien. Als Prisca en Aquila de leer van Christus verder willen verspreiden, is die stad een *place to be*.

“Meerdere vrouwen nemen in de begintijd van het christendom een prominente rol op.”

Ze passen als eersten het tentenmakerprincipe toe: wil je ergens infiltreren om je boodschap te verspreiden, oefen dan een onopvallend beroep uit waar je tegelijkertijd je brood mee kunt verdienen. Prisca en Aquila vestigen zich waarschijnlijk in een van de vele kleine werkplaatsen in Korinthe. Archeologische opgravingen

legden zulke huisjes annex werkplaats bloot. Ze hebben een grondoppervlakte van gemiddeld 20 m², met beneden een werkplaats en boven een slaapruiimte. Meer dan waarschijnlijk sticht het echtpaar christelijke activisten al snel een huiskerk in zijn woning.

Het boek *Handelingen* beschrijft niet hoe Paulus met het echtpaar kennismaakt. Paulus is ook tentenmaker. Dat schept natuurlijk een band. Mogelijks maakte Paulus’ familie in Tarsos al lederen of geitenharen tenten voor het Romeinse leger en verkreeg ze zo het Romeinse burgerrecht. Uit *Handelingen* vernemen we dat Paulus achttien maanden in het huis van zijn vrienden in Korinthe blijft wonen. Voor de prediker is dat huisje echter veel te klein. Er kunnen te weinig toehoorders binnen. Wanneer Paulus botst met de joden van de synagoge in Korinthe, besluit hij te prediken voor de volken vanuit het huis van Titius Justus, die naast de synagoge woont: een strategische en provocerende locatie.

Girl power

Op het schilderij ontwaart je de gebundelde brieven aan de Romeinen en de Grieken in de boekenkast achter Paulus. Zijn iconografisch zwaard zette hij wat

onveilig met de punt opwaarts tegen de kast. Op de tafel slingert zijn mes, het instrument van de tentenmaker. De andere belangrijke figuur op het paneel is Prisca. Ze zit mee op de voorgrond, haar kledij heeft dezelfde tinten als die van Paulus. Ze is aan het spinnen, maar aan haar voeten ligt een boek: het is een wijze vrouw. Op de achtergrond weeft Aquila tentdoek. Het schilderij bevestigt de prominente rol van Prisca in *Handelingen* en bij de verspreiding van het christelijke geloof tijdens die eerste decennia na de kruisiging van Christus.

Paulus neemt afscheid van de broeders in Korinthe en reist in gezelschap van Prisca en Aquila naar Syrië. Bij aankomst in Efeze laat hij hen evenwel achter. Prisca en haar man stichten daar een nieuwe huiskerk. Op een dag arriveert een jood in Efeze, een zekere Apollos, die meer de leer van Johannes de Doper verkondigt dan die van Christus. Er bestaan verschillende christelijke strekkingen in die eerste jaren. Ook Paulus vermeldt dat in zijn *Eerste brief aan de Korintiërs*: “Er zijn er die zeggen: ik ben van Apollos, anderen zeggen: ik ben van Cefus.” Om zelf krachtig te besluiten: “Ik ben van Christus!” Prisca en Aquila spreken Apollos aan, nemen hem mee naar huis en weerleggen zijn dwaling. Vanaf dat moment is Apollos een ijveraar voor Christus en beveelt Paulus hem aan in zijn brieven. In deze wending speelt Prisca een hoofdrol, want ze wordt in *Handelingen* vóór haar man vernoemd (Hnd 18, 26). In zijn brieven beklemtoont Paulus deze voorrang. In de meeste geschriften vermeldt hij haar naam vóór die van haar man.

Meerdere vrouwen nemen in de begintijd van het christendom een prominente rol op. Spoedig volgt een mannelijke reactie en het duurt niet lang of de vrouwelijke christenen worden naar de keuken en de zwijgzaamheid gedrukt. Prisca ondergaat postuum hetzelfde lot. Haar naam wordt verkleind tot Priscilla, en Aquila wordt steeds eerst vernoemd. Een latere schrijver deinst er zelfs niet voor terug om van Prisca een man te maken en haar voor te stellen als Priscas.

Rome in 55

Op 13 oktober 54 overlijdt keizer Claudius. We vinden Prisca en Aquila terug in Rome tijdens de winter van 54-55. Het edict van Claudius is allang geklasseerd. Mogelijk vroeg Paulus hen terug te keren. In zijn *Brief aan de Romeinen* doet Paulus hen uitdrukkelijk de groeten. Hij noemt het echtpaar zijn *synergoi*, wat staat voor medewerkers of collega's. Paulus vermeldt ook dat het paar over zijn veiligheid heeft gewaakt. Hij verwijst in dat verband naar zware incidenten in Korinthe en Efeze. Kortom, het drietal vertrouwt elkaar. In het jaar 55 barst er in Rome een conflict los tussen 'joodse' en 'heidense' christenen. In dezelfde brief roept

Paulus die twee fracties op om samen te werken in harmonie. Prisca en Aquila treden vrijwel zeker op als zijn ambassadeurs.

De brand van Rome in 64

Keizer Nero volgt Claudius op. In 64 wordt Rome geteisterd door een brand die elf van de veertien districten volledig of gedeeltelijk verwoest. Het christelijke district Trastevere wordt volledig gespaard. De Romeinse keizer krijgt kritiek op de falende blusoperaties en verschuift de aandacht al snel naar de christenen: Is het niet verdacht dat net zij gespaard zijn? Is dat geen aanwijzing van hun schuld? De gevolgen zijn verschrikkelijk en zullen gedurende bijna drie eeuwen de verhouding tussen de Romeinse overheid en de christenen tekenen.

Het is onduidelijk wat er met onze drie protagonisten gebeurt. Wordt Paulus onthoofd als gevolg van de represaillemaatregelen na de brand? Wil de overheid zo de motor van het christendom elimineren? Zijn de laatste brieven van Paulus een bewijs dat Prisca en Aquila nadien terug naar Efeze zijn gevlucht? We blijven in het ongewisse.

Bronnen:

- Lampe, Peter, *Die Stadtrömischen Christen in den ersten beiden Jahrhunderten*, JCB Mohr, Tübingen 1989
- Bieringer, Reimund, *Febe, Prisca and Junia, vrouwen en leiderschap in de brieven van Paulus*, in 'Paulus', Acco Leuven, 2001
- Haverkate, Marieke, bachelorscriptie geschiedenis, *Hoe het christendom de stad Rome deed veranderen*, Utrecht 2011
- Tacitus, *Annalen*
- Suetonius, *Claudius*
- Singor H.W., *Tacitus en de christenvervolging in het jaar 64*

VREEMD EN CREATIEF

CORONA STELT KERK OP DE PROEF

› *Hannelore en Yuri, gelukkig getrouwd in coronatijd.*

Een bevreemdende ervaring. Zo omschrijft Wim Selderslaghs, vicaris voor de Kempen, de periode tijdens de lockdown waarin geen sacramentele vieringen meer konden plaatsvinden wegens de maatregelen om de verspreiding van het virus tegen te gaan. “Heel wat gelovigen en voorgangers hadden het er moeilijk mee”, weet hij. Ook nu de vieringen heropgestart zijn, leggen de strikte veiligheidsmaatregelen een hypotheek op het sacramentele leven. “Vermits onze rituelen vaak fysiek contact met zich meebrengen, hakt corona daar sterk op in. Tal van handelingen die het gemeenschapsgevoel uitdrukken dat centraal staat in de liturgie, zijn weggefallen: de samenzang, het handen geven ...”

Jan Caljon

Eucharistie

“Het deed deugd om in volle lockdown te mogen voorgaan in vieringen die vanuit de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal gestreamd werden”, getuigt Wim. “Tegelijk was het vreemd om voor te gaan in een lege kathedraal. Zoek je als voorganger verbinding met de kerkgangers, dan moest je dat nu doen met – onzichtbare – kijkers.”

Nu eucharistievieringen, zij het onder strikte voorwaarden, opnieuw toegelaten zijn, is het terug wennen voor iedereen. Kerken worden herschikt, mondmaskers en ontsmettingsmiddelen voorzien, draaiboeken samengesteld. Vooral de communiegang is moeilijk in deze contactloze tijd. De voorgestelde oplossingen zijn divers, de ene al creatiever dan de andere: van geestelijke communie, over uitreiking van de communie achter plexischermen, tot het gebruik van handschoenen of zelfs een suikertang. Ook het bidden van het onzevader is een nieuwe ervaring. Het handen geven tijdens dat gebed als uiting van het gemeenschapsgevoel is niet langer

toegestaan. Ook bij de vredeswens zijn de oplossingen even divers als creatief: knikken naar elkaar, de handen tegen elkaar vouwen met een kleine buiging van het hoofd, en waarom elkaar niet de vrede wensen met het dovengebaar?

Uitvaarten

Vicaris Wim vervolgt: “Afscheid nemen is altijd moeilijk. Tijdens de lockdown werd het voorafgaandelijke gesprek tussen nabestaanden en voorganger nog complexer door de noodzakelijke vraag: wie mag de uitvaart bijwonen en wie niet, in overeenstemming met het op dat moment toegelaten aantal aanwezigen. Het hoeft geen betoog dat nabestaanden die een dierbare verliezen, niet meteen zitten te wachten op zulk een gesprek. Ze willen zoveel mogelijk mensen bij het afscheid betrekken en op een volwaardige manier afscheid nemen. Het verbod op fysiek contact weegt ook hier zwaar door. Een handdruk, een schouderklop, een omhelzing ... Net deze fysieke verbondenheid, die troost biedt, is niet meer mogelijk.”

Doopsels

Ook de impact op het sacrament van het doopsel is groot. “We maakten de voorbije jaren werk van gemeenschappelijke doopvieringen, waarbij meerdere kindjes tegelijk gedoopt worden”, aldus vicaris Wim. “Zo focussen we op de opname van de dopling in de gemeenschap.” In coronatijd is dat echter niet vanzelfsprekend, vermits de bubbels gerespecteerd dienen te worden.

Diaken Paul Sas, verantwoordelijk voor diaconie en gemeenschapsopbouw in de kersverse pastorale eenheid Don Bosco (Beerse, Vosselaar, Merksplas) en seminarist, dacht een procedure uit waarbij zowel individueel als gezamenlijk dopen mogelijk is met respect voor de coronamaatregelen van de overheid en de bisschoppenconferentie. “Het is omslachtiger dan vroeger en je ervaart enige belemmering in het uitvoeren van de rituelen wegens het contactverbod”, erkent hij, “maar het blijft perfect mogelijk op een ingetogen manier. Het is een broos evenwicht zoeken tussen het toedienen van het sacrament en de zorg om het welzijn van ieder.”

Tussen 15 juni en 27 juli, dag van de verstrenging van de veiligheidsmaatregelen, mocht hij zo op een veilige en serene manier enkele kindjes dopen, een gemeenschappelijk doopsel van twee kindjes in de ene parochie, na de zondagsviering, en twee individuele doopsels in een andere. “De ouders waren erg tevreden en gelukkig”, blikt hij terug. “Ik leg de procedure en het waarom steeds op voorhand uit. Families begrijpen dat. We leven nu eenmaal in deze coronacrisis. Tegelijk stelt het hen gerust dat alles veilig en verantwoord kan verlopen.”

VERLANGEND UITKIJKEN NAAR JE VORMSEL IN ONZEKERHEID

In het maartnummer getuigden twee moeders over de voorbereiding van het vormsel van hun kind. Dat vormsel werd wegens de coronacrisis verschoven naar een latere datum. Hoe hebben ze dat ervaren?

Sarah Cole, mama van William:

“We wisten al snel dat het vormsel uitgesteld zou worden, maar voor de familie kwam het toch als een verrassing. William reageerde eerst emotioneel: ‘We vieren toch alleen met dichte familie en vrienden? En we zijn niet ziek ...’ Vooral op de dag van het vormsel, 17 mei, werd het gemis gevoeld.

We hebben een aantal gesprekken gehad, over zijn vormsel, maar ook over *the bigger picture* van COVID-19. De emotie bleef, maar verplaatste zich naar een groter geheel, zeker toen het telkens langer bleef duren.

Nu kijken we hoopvol uit naar 10 oktober, de nieuwe datum. Het is nog gissen over wat en hoe het zal gebeuren. We hebben ondertussen wel geleerd om ook kleine dingen belangrijk te vinden en erop te vertrouwen dat het goed komt.”

Ingrid Hellemans, mama van Paulien:

“De voorbereidingen waren getroffen: kleedje gekocht, foto's gemaakt, feestje georganiseerd voor het gezin en de grootouders. Het viel allemaal weg. Paulien trok het zich niet zo aan. We spraken er veel over op de dag dat het vormsel zou doorgaan. Het besef dat het verplaatst werd naar een latere datum, gaf een zekere rust.

Het wordt nu een hernieuwde voorbereiding op het vormsel in onzekerheid. De datum is bevestigd. De sfeer die bij een vormselviering past, kan niet bevestigd worden. Kan de voorbereiding met de kinderen doorgaan of wordt er gewoon gevormd op de dag zelf? Zullen ze samen uit eten kunnen voor het feest of niet? Het zal geen eucharistie zijn. Tegelijk weet je waarom het zo moet verlopen en dat het een gedeelde verantwoordelijkheid van ons allen is. Dat helpt om de onzekerheid goed door te komen.”
(Lea Verstricht)

Paul verdeelde de kerk op voorhand in blokken. “Elk blok werd toegewezen aan een bepaalde familie – toen nog telkens een bubbel van maximaal vijftien personen die onderling de afstand van anderhalvemeter respecteren, zodat er geen contaminatie mogelijk is. Er is één ingang en één uitgang met eenrichtingsverkeer zodat mensen elkaar niet kruisen.”

Omdat er tijdens een doopviering best veel momenten zijn waarop mensen elkaar aanraken, paste hij het ritueel aan waar nodig. “Zo gaf ik als voorganger niet langer zelf het kruisje aan de dopeling, maar nodigde ik de ouders daartoe uit”, legt hij uit. “Ik riep hen op om dat geregeld te herhalen en gaf het volgende betekenis mee: ‘Ik wil dat je in veilige handen blijft. Ik wil dat aan jou niet iets gebeurt wat niet mag gebeuren.’ Ik droeg handschoenen om het kind te dopen met water. Naast de grote doopvont plaatste ik een klein hulpbassin, waaruit ik telkens water schepte zodat hetzelfde water nooit in contact kwam met beide kinderen. Ik vroeg ouders ook om een handdoek mee te brengen om hun kindje af te drogen. Ook de doopkaars bezorgde ik hun op voorhand, zodat ik deze niet hoefde aan te reiken tijdens de viering. Voor de zalving met het heilig chrisma droeg ik eveneens een handschoen en druppelde ik wat olie op een prop watten waarmee ik de dopeling zalfde.”

Ziekenzalving

Een rondvraag bij de dekens van de Kempen leert dat het sacrament van de ziekenzalving nog wordt toegediend, maar niet meer zoals in pre-coronatijd.

Maandelijks geplande ziekenzalvingsmomenten gaan meestal niet door. Individueel wordt de ziekenzalving nog wel toegediend, uiteraard volgens de geldende veiligheidsmaatregelen: met mondkmaskers en met watten, handschoenen of ontsmette handen bij de zalving.

Huwelijken

Net zoals bij uitvaarten werden ook koppels die in het huwelijk wilden treden, geconfronteerd met een limiet op het aantal aanwezigen. Velen kozen er dan ook voor om hun huwelijk een jaar uit te stellen. Yuri Cattrysse en Hannelore Willemsens niet. Ze traden als eerste koppel in Lier in het huwelijk zodra het opnieuw toegelaten was na de lockdown: een jaar nadat ze verloofd waren en met beide geboortedata in hun trouwdatum –27 oktober en 6 augustus – huwden ze op 27/6 voor de kerk. “We wilden kerkelijk huwen omdat het dieper gaat dan een burgerlijk huwelijk. Daar draait het eerder om een statuut, voor de Kerk huw je met je ziel”, leggen ze uit. Praktisch dienden er een aantal teksten en handelingen aangepast aan de geldende maatregelen. De groots geplande trouwerij werd uiteindelijk een intieme samenkomst met dierbaren. Gelukkig bliken ze terug: “Het was een mooie plechtigheid. De kerkelijke dienst betekende een meerwaarde. We ervaren het als een zegen over ons huwelijk.”

Ook jubileumvieringen werden uitgesteld. Vicaris Wim kan erover meepraten: “Ik wilde mijn 25-jarig priesterjubileum vieren met heel wat mensen die ik op mijn weg ontmoette. Omdat dat niet mogelijk was, stelde ik het uit naar volgend jaar.” Wordt vervolgd ...

200 JAAR STROMING

IN VORSELAAR EN OMSTREKEN

› *Zuster Maria Hendrickx, algemeen overste.*

Ze behoorde tot de laatste groep die is ingetreden. Het was in het jaar 1966, toen nog met zeven novicen tegelijk. Na dat jaar traden nog drie zusters in. Het was een kantelmoment, zoveel is duidelijk. "Maar we zijn heel fier op wat we de voorbije tweehonderd jaar hebben gerealiseerd!" Zuster Maria Hendrickx, algemeen overste van de Zusters van de Christelijke Scholen, kortweg 'Vorselaar', spreekt de trots terecht uit. Twee eeuwen zorg voor mensen in armoede, voor kinderen en meer specifiek voor meisjes, geheel 'ter meerdere eer en glorie van God', zoals hun lijfspreuk aangeeft.

Jan Caljon en Lea Verstricht

Het begon zoals ook sprookjes soms beginnen. Gravin della Faille de Leverghem, met een buitenverblijf in Vorselaar, en een vriend-jezuïet uit Antwerpen, Lodewijk Donche, trokken zich het lot aan van de kinderen die in armoede en zonder beter toekomstperspectief leefden. Zij had financies, hij de nodige relaties en kunde om een school te organiseren.

Onderwijs

In 1820 werden de eerste 'leermeesteressen' aangetrokken om de meisjes te leren spinnen en weven. Ook het godsdienstonderricht kreeg aandacht. Onder het toenmalige Nederlandse bewind mocht niet gesproken worden van 'zusters'. Daarop was het wachten tot de onafhankelijkheid van België. Vanaf dan werkt Donche aan de erkenning en de statuten van de congregatie. Op 13 mei 1834 spraken de eerste zusters hun professie uit.

"13 mei 2020 had een bijzondere dag moeten worden", vertelt zuster Maria. "Alle scholen, alle woon-zorgcentra, alle medewerkers ... Met honderden zouden ze komen feesten. Al onze zorgen over het grote aantal en wat er allemaal bij kwam kijken, bleken zo relatief. De coronacrisis hield iedereen thuis en het was hier doodstil. Wat hadden we graag de drukte en het rumoer van alle betrokkenen gehad!"

De congregatie richtte zich op kosteloos onderwijs om 'het arme volkskind te verheffen'. Het project kreeg navolging in de naburige dorpen. Vanaf 1870, het gouden jubileum, begon de congregatie te groeien. De zusters richten in 1902 een normaalschool op voor de zusters zelf, zodat ze een diploma konden behalen, en er een eenheid kon groeien in de scholen van 'Vorselaar'. Pas in 1944 werden de eerste lekenstudenten toegelaten, en in 1950 werd de humaniora opgericht. Het was een traditie van hard werken, van zwarte sneeuw, van zichzelf wegcijferen om zich te geven aan de kinderen. Maar de bijdrage van de zusters aan het onderwijslandschap in Vlaanderen kan niet overschat worden. Hun werk en aanwezigheid bepaalden zeker mee de democratisering van het onderwijs, net zoals het werken aan kwaliteitsvol onderwijs en de aandacht voor het optillen van kinderen en jongeren in de samenleving. Ondertussen moest ook aandacht besteed worden aan de religieuze gemeenschap zelf. Het Tweede Vaticaans Concilie (en de maatschappelijke ontwikkelingen) brachten mee dat het religieuze leven ruimer werd opgevat dan enkel onderwijs. Er waren zusters die zich concentreerden op mensen en jongeren in armoede, ouderenzorg, het gebedsleven, de pastorale bijstand in parochies, en er werden missies opgericht

in Venezuela, Congo en de Dominicaanse republiek, enzovoort. Aan dat sociale en pastorale werk schonken de kapittels van 1969 en 1971 de nodige aandacht. In 1959 nog kende de congregatie haar grootste bloei: 148 huizen en 1556 zusters. In 1966 treedt de laatste groep van zeven in.

Ouderenzorg

Inmiddels is de congregatie ouder en grijzer geworden. Gerda Gryp is met haar 53 jaar de jongste zuster, Clothilde Seymus is de oudste en telt inmiddels 101 lentes.

Na een zending van 36 jaar in de bijzondere jeugdzorg kreeg zuster Mia Serneels met haar pensioen een nieuwe opdracht: de ouderenzorg. Het is voor haar een logisch vervolg op wat ze eerder al deed, namelijk mogen zorgen voor wie haar zijn toevertrouwd. Ze is verantwoordelijke van een regio waar ze verschillende gemeenschappen begeleidt. Een van die gemeenschappen maakt deel uit van Huize Nazareth in Lier, door de zusters opgericht voor gepensioneerde zusters, die daar voor elkaar zouden zorgen. Door de aard van de zorg werd steeds meer een beroep gedaan op professionele hulp en het huis groeide uit tot een woon-zorgcentrum. Van de 230 zusters die de congregatie vandaag

© Mia Semeels

➤ Van links naar rechts: Zuster Mia Semeels, zuster Antoine Bax, net overleden, en zuster Clothilde Seymus, net 101 geworden.

telt, wonen er 82 in de drie woon-zorgcentra: Mariënhove, Huize Nazareth en Eikendal.

“We willen in Huize Nazareth de spiritualiteit van de congregatie levend houden. Dat gebeurt door aandacht voor de christelijke traditie, de liturgische vieringen, de symbolen, de sfeer, en een duidelijke relatie met het hoofdklooster”, legt zuster Mia uit. “De viering van tweehonderd jaar congregatie bijvoorbeeld werd ter plaatse uitgezonden.” Ze hecht veel belang aan een persoonlijke benadering van de oudere zusters. De gesprekken en de begeleiding van zieke en stervende zusters zijn vaak intens, maar ze ervaart telkens dat er een rust komt over de mens in kwestie. En dat doet iedereen goed. “Ons jaarthema is ‘Laat dan mijn hart U toebehoren’. Dat geef ik door in Huize Nazareth. En ik heb een dankbaar hart, omdat ik in verschillende apostolaatsvormen mocht werken en leven.”

De andere kant van de wereld

‘Vorselaar’ bleef niet beperkt tot de Kempen. In 1968 vertrokken er ook zusters naar Caracas in Venezuela. Op haar 42ste werd zuster Reinhilde Lamiral naar het overzeese gebied gezonden. Ze bleef er bijna 33 jaar, tot in 2016. “In de beginperiode bestond de taak van de nieuwe missionarissen vooral in

huisbezoeken en de organisatie van praktische cursussen zoals koken, snit en naad, haartooi, schoolcatechese en voorbereiding op de eerste communie in kleine groepen”, herinnert ze zich. En er werden basisgroepen opgericht waar mensen samenkwamen om het leven te delen en problemen te bespreken.

Net zoals in de beginjaren van ‘Vorselaar’ namen ze de zorg op voor ‘arme kinderen’. Al snel kwam daar ziekenbezoek bij. Een kleuterschool groeide uit tot een grote onderwijsinstelling. De zorg voor zieken ontwikkelde zich tot een gezondheidscentrum. De hoofdtaak van zuster Reinhilde was de familiecatechese en de vorming van de catechisten, die aan ouders les gaven, zodat zij het konden doorgeven aan hun kinderen. Ze heeft nu nog steeds, met dank aan WhatsApp, contact met de catechisten ginder. Op dit moment telt de congregatie veertien zusters in Venezuela, van wie twee Belgische en twaalf Venezolaanse, en drie in de Dominicaanse Republiek, van wie twee Belgische en één Venezolaanse. Ze zijn te klein in aantal om een autonome congregatie te vormen, maar de leiding van de gemeenschappen ligt wel volledig in hun handen. “Onderwijs met catechese, liturgische vieringen, jeugdvorming en sociaal

dienstbetoon (voedselbedeling aan kinderen) blijft er relevant, zeker in politiek, economisch en sociaal onzekere tijden en regio’s.”

De toekomst wordt voorbereid

Op het laatste kapittel in 2017 was er de nodige reflectie bij het proces van de volindiging. “We gebruiken het beeld van de bron die tweehonderd jaar geleden is ontsprongen”, zegt de algemeen overste. “Ondertussen zijn we een stroom geworden met vele bochten, maar die steeds een bedding heeft gevonden. Onze traditie mag er zijn. En nu zijn we op weg naar de monding. Het betekent niet het einde, als zou er een deur dichtslaan achter ons, maar het is een proces waarbij we opgaan in een ruimer geheel, de zee.” In dat proces gaan de zusters weer bewust om met hun roeping, individueel en als gemeenschap. Daarover klonken mooie getuigenissen tijdens dat kapittel. “We zijn de druppels van één stroom en Gij beweegt ons leven”, citeert zuster Maria Hendrickx een van hen. De spiritualiteit die de congregatie en haar scholen tekende de voorbije twee eeuwen, wordt ook vandaag ter harte genomen, uitgewerkt en gepromoot door een hele ploeg geëngageerde leken. Dat maakt dat een andere zuster kan schrijven: “Zo wil ik graag mijn leven in vrede afronden omdat ik me een schakel weet in het geheel.”

ANDERE JARIGEN

Ook de **Zusters Heilige Familie van Bordeaux** uit ons bisdom vierden in volle COVID-19-pandemie hun tweehonderdste verjaardag. Gesticht door een jonge onderpastoor Noailles uit Bordeaux in Frankrijk op 28 mei 1820 vestigen ze zich in 1854 in Luik, later in Lier en in 1898 in Antwerpen. Met de jaren banen zich contemplatieve, apostolische zusters, leken en priesters een weg: ‘Eenheid in verscheidenheid’ blijft een kenmerk van de Associatie Heilige Familie van Bordeaux.

2020 is ook een bijzonder jaar voor de **Zusters van het Heilig Hart van Maria van Berlaar**. Ze vieren de 175ste verjaardag van hun congregatie, die op 14 maart 1845 erkend werd door mgr. Sterckx, toenmalig bisschop van Mechelen. Ook zij zegden met spijt in het hart festiviteiten af omwille van de coronacrisis. “Maar onze congregatie heeft nog in de geschiedenis moeilijke tijden gekend en we zijn er telkens sterker door geworden”, klinkt het vol vertrouwen.

OP MISSIE IN CHINA

EEN OUDE BOOM MET JONGE SCHEUTEN

➤ Patrick Taveime omringd door Martin Franken (links) en Karel Heuten (rechts) bij een bezoek aan Edegem op 14 juli 2010.

Ik herinner me Patrick Taveime uit mijn vroege tienerjaren als de jonge scheutist van 'bij ons op de parochie' die in Nederland Chinees studeerde en door zijn congregatie naar Noord-China en Zuid-Mongolië werd gezonden als missionaris. Het was fascinerend om zijn verhalen te horen telkens hij even terug was in België. Deze zomer nam ik contact met hem op. Hij bezorgde ons deze getuigenis.

Steven De Schamphelaere

"Hongkong was in de jaren 1970 een dynamische Chinese stad én Britse kolonie. In het diocesaan Heilig Geestseminarie zette ik mijn priesteropleiding voort samen met Chinese seminaristen. Het beheersen van de moeilijke Chinese taal – het Cantonees – was dé uitdaging voor mij. Op lokaal pastoraal vlak had ik vooral contact met gelovige en andersgelovige jongeren in de parochie, fabrieksarbeiders in een emailfabriek, en zieken en zorgverleners in het ziekenhuis waar ik stageliep als seminarist. Verkondiging gebeurde vooral door te luisteren tijdens alledaagse ontmoetingen en activiteiten."

"Met de opening van China naar de buitenwereld en na mijn priesterwijding in Edegem begin jaren 1980 stuurde de overste van de Chinese provincie van Scheut me naar het Sinologisch Instituut in Leiden voor Chinastudies met het oog op een hernieuwd contact met onze vroegere missies in Noord-China en Zuid-Mongolië. Dat zou leiden tot de ontwikkeling van de Verbieststichting in Leuven. Onderwijs of pastoraal in de Volksrepubliek China zelf was en blijft aartsmoeilijk voor niet-Chinese religieuzen, maar dankzij dat initiatief kreeg ik een unieke kans om missie in China breder en dieper te benaderen via moderne historische studies en internationale

conferenties in China, Mongolië en Europa. Dat resulteerde in publicaties en colleges aan de Chinese Universiteit van Hongkong, een echte aeropaag. Vandaag geef ik nog les in het Cantonees aan het diocesaan college en seminarie. Mijn studenten zijn doorgaans oudere geëngageerde leken, diakens en religieuzen werkzaam in het bisdom Hongkong."

"Al die tijd hield ik contact met 'het thuisfront' en het gedreven team van de Rijstaktie, een initiatief van parochianen van de Edegemse Elsdonk-parochie onder leiding van pastoor Karel Heuten. Ze ondersteunden vele tientallen missionarissen uit Edegem, Hove, Mortsel en Wilrijk met diverse projecten. Ik kwam geregeld terug naar België voor studie en vakantie, en bracht jaarlijks verslag uit bij de Rijstaktie over de missieprojecten in Noord-China en Zuid-Mongolië. Helaas bleef verjonging binnen de Rijstaktie uit en slonk het aantal missionarissen dat de Rijstaktie

steunt tot drie: Evelyne Wairy met haar echtgenoot Michel in Brazilië, en mezelf. Toch is er hoop. In Deurne-Noord startte in 2018, op verzoek van mgr. Johan Bonny, een jonge internationale scheutistengemeenschap. De congregatie denkt zelf ook aan een toekomst met geassocieerde leken."

Wat China betreft hebben de paraplubeweging (2014) en de recentere massaprotesten Hongkong diep verdeeld. Als scheutistengemeenschap proberen we een baken te vormen van vrede, verzoening en hoop tussen 'geel' en 'blauw' in de gepolariseerde samenleving, respectievelijk zij die de demonstranten steunen en zij die de kant van de gevestigde orde kiezen."

"Ondertussen is Scheut Hongkong de laatste jaren ook van gedaante veranderd: de vier bejaarde scheutisten die er al meer dan veertig jaar verblijven, kregen versterking van elf jonge confraters uit Congo, Kameroen, de Filipijnen en de Volksrepubliek China. 'Een oude boom met jonge scheuten' die in een verdeelde samenleving vurig hoopt om samen de gaven van de Heilige Geest te beleven en de vreugde in de Verrezen Heer te vieren zoals de eerste christenen in *Handelingen van de Apostelen*. De Geest heeft nog altijd handen en voeten nodig om zich te uiten."

In oktober voert Missio 'Van harte!' campagne met Liberia als gastland. Info op www.missio.be. Het Vicariaat Diocesane Diensten van ons bisdom organiseert in samenwerking met Missio op 12 oktober om 19 uur in de Damiaankerk in het TPC een avond over verkondiging met onze bisschop en de directeur van Missio Liberia. Info op www.bisdomantwerpen.be, klik op 'vorming' en op 'CCV'.

DOORKIJK

EEN KIJK VAN BUITEN NAAR BINNEN

› Serge, Adeel en Ghislain.

EEN NIEUWE START: EEN KANS OF EEN RISICO

“Laat de hoop u blij maken, houd stand in de verdrukking, volhard in het gebed”

(Romeinen 12, 12).

De vakantie is voorbij. We beleefden die op een wijze die past bij de coronatijd. Iedereen heeft zijn best gedaan om tot rust te komen en om zijn batterijen op te laden om de uitdagingen van het nieuwe werkjaar te kunnen aangaan. Vakantie is immers geen doel op zich, maar een middel om meer efficiënt, dienstbaar en positief te staan tegenover wat mensen van ons verwachten in het kader van ons werk.

Een nieuwe start is steeds een avontuur met al wat dat met zich meebrengt aan kansen en risico's, succes en mislukking, vreugde en pijn. Dat heeft niet alleen te maken met ons werk, maar is inherent aan de werkelijkheid van ons bestaan. Paulus geeft ons een belangrijke raad over hoe we kunnen en moeten omgaan met al die verschillende momenten in het leven. Hij roept ons op: “Laat de hoop u blij maken, houd stand in de verdrukking, volhard in het gebed” (Romeinen 12, 12).

Wat betekent dat voor ons? Konden we het coronavirus niet neutraliseren, we konden wel het virus van routine en lauweheid aanpakken. Dat virus sluit onze ogen voor de kansen die ons geschonken worden om onze taken op een aangename en vruchtbare manier te volbrengen. Meer nog, dat virus wil ons ontmoedigen zodat we geen

moeite doen en geen initiatieven nemen met als uitvlucht dat ‘alles toch tot niets dient’. Zijn sluwe manoeuvres kunnen ons doen vergeten dat wij alleen maar de vrolijke zaaiers zijn en dat de oogst tot God behoort.

In vele Afrikaanse bisdommen begint het nieuwe pastorale jaar met een retraite, een recollectie of een samenkomst waarin mensen de kans krijgen om elkaar te ontmoeten en aan te moedigen. Vaak worden deze gelegenheden aangegrepen om de doelstellingen van het komende jaar voor te stellen en te bespreken zodat iedereen tijdens het werkjaar dezelfde weg neemt. Dat veronderstelt dat de verschillende entiteiten van de parochies eerst samenkomen om prioriteiten op te stellen zodat vervolgens richtlijnen doorgegeven kunnen worden. Daarmee geven we de Afrikaanse spreekwoorden vorm: “alleen ga je snel, maar samen ga je verder” en “één hand kan geen applaus geven”.

De nieuwe start in september daagt ons uit om mensen te zijn die proberen een stap verder te zetten. Een van deze

stappen is de werkzaamheid van de Geest ontdekken in kleine en gewone dingen die we elke dag doen of meemaken. Het is belangrijk om telkens opnieuw met een vernieuwde blik naar gewone of door-deweekse taken en realiteiten te kijken. Daar ligt misschien wel het geheim van een vreugdevol werkjaar. God verwacht van ons geen buitengewone daden of woorden. Bovendien vinden we onze voldoening niet altijd in nieuwe dingen, nieuwe projecten, nieuwe uitdagingen, maar wel altijd in het gewicht van liefde dat we in ons doen en laten inzetten, zoals Thérèse van Lisieux ook heeft ervaren.

Dit nieuwe werkjaar dient zich aan vol onzekerheid en vragen wegens de coronacrisis die nog steeds deel van ons leven is en onvoorspelbaar blijft. In de huidige omstandigheden kunnen de woorden van de Duitse filosoof en dichter Friedrich Hölderlin uit de negentiende eeuw ons sterken: “Waar gevaar schuilt, schuilt ook de redding.” Elk begin van een nieuw werkjaar is een ideaal moment om die redding waar te maken.

Ghislain Honoré Toussé Mouafo, scheutist uit Kameroen,
Adeel Mazhar, minderbroeder-kapucijn uit Pakistan,
Serge Takamba, priesterfraterniteit van Sant'Egidio uit Congo.

IN DE KIJKER

DE PASTORALE EENHEID VAN DE HEIDE

© PE Onze-Lieve-Vrouw

*In het landschap van de pastorale eenheden zijn er dynamische, dan weer financieel niet verontruste en evengoed die met parochies en geesten als onverzettelijke torenspitsen. Ze worden geleid door hier een gezellig, daar een meer bedrijfsmatig georganiseerd en elders weer een bevlogen team. En dan is er de pastorale eenheid Onze-Lieve-Vrouw (Essen en Kalmthout). **De pastorale eenheid van de heide, waar schoonheid en zachte kracht zich tonen voor wie went aan stug kruid, schrale kleuren en stilte.***

Marc Van Laere

In het najaar van 2016 werd de pastorale eenheid 'Onze-Lieve-Vrouw' opgericht. Ze omvat vijf parochies uit Essen en vijf uit Kalmthout, enkele kloostergemeenschappen en een paar woon-zorgcentra. Waarnaast ook een boeket aan verenigingen en solidariteitsgroeperingen. Al vanaf het voorjaar 2014 kwamen de verbindingslijnen tussen de diverse geloofskernen tot leven. Dankzij een stuurgroep en open avonden. Met zoals overall trekkers, volgers en tegenhangers. Het is daar nooit anders geweest, aan de grens tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, de grens tussen culturen, godsdiensten, bezet en onbezet gebied.

Vandaag leidt een team van drie vrouwen en drie mannen de pastorale eenheid doorheen goede en kwade dagen. Voornamelijk om bruggen te bouwen tussen de parochies en evenzeer tussen Essen en Kalmthout. Wat ook in een ruimer perspectief kon groeien dankzij de benoeming van de Indiase priester Abiraham Rayappan. Zonder vooralsnog een Kempens accent legt hij wel een kerkelijk accent: "We zijn allen leden van één familie onder de liefdevolle zorg van Jezus Christus. Elk huisje heeft zijn kruisje, maar God houdt van ons en van onze dierbaren. Hij vraagt ons dat we zouden groeien in eenheid, naar woorden en daden."

Ruimte voor wonderen

Wonderen zijn er aan de heide nog niet gebeurd. We maken er wel ruimte voor. Met gezamenlijke initiatieven voor verschillende geloofskernen. Bijbelavonden op telkens weer een andere locatie. Drie Kalmthoutse plaatselijke kerngroepen vergaderen samen. De energie van de werkgroep verkondiging en catechese maakt het mogelijk dat vormsels van enkele parochies samen gebeuren, en eerste communies in het tweede leerjaar dankzij de samenwerking van scholen en het team van de pastorale eenheid. Op het vlak van communicatie mag de pastorale eenheid zich op de borst slaan met een eigen nieuwsbrief en Facebook-account, ondanks

het grotendeels oudere kerkpubliek. We zetten zelfs voorzichtige stappen naar jongerenpastoraal. Paul Smits, teamlid, bevestigt desondanks: "Rond de heide hangt er geen stadslucht. En dat remt een evolutie in de geesten enigszins af. De hunker naar de vroegere besloten dorpsgemeenschap en de gewoonten van de buiten vormen een grote uitdaging. Werken aan pastorale eenheid, samenwerking over parochiegrenzen, de handen ineenslaan voor vieringen of catechese: voor sommige mensen zijn dat zaken die goed zijn voor élders – lees: de stedelijke agglomeratie."

Maar toch, maar toch. Al tijdens pre-corona-tijd werd aangevoeld en ingezien dat geloof en kerkverbondenheid ook buiten de eigen en al lang vertrouwde grenzen moet. Zoals dat zichtbaar wordt in de concrete inzet voor dienstbaarheid die aan de heide hoog staat aangeschreven. Abiraham Rayappan nogmaals: "Er zijn solidariteitsacties, Soep op de Stoep, Koffiestop, maar ook de inzet voor vluchtelingen, mensen in nood, samenwerking tussen kerkelijke en niet-kerkelijke organisaties." De pastorale eenheid van de heide, niet toevallig 'Onze-Lieve-Vrouw' genoemd, grondt zich aldus niet alleen in eeuwenoude devotie en tradities, maar wordt ook geïnspireerd door een van haar mooiste namen: moeder van barmhartigheid.

© PE Heilige Gummaris en Zalige Beatrijs

ESTAFETTE

EEN VRIJWILLIGER UIT DE KERK
AAN HET WOORD

Vera Ockerman, catechiste, begeleidt jongeren op hun weg naar het vormsel in coronatijden.

De periode van de eerste maanden van deze coronacrisis was een tijd van verplicht stilvallen, en een tijd van machteloosheid ervaren". Aan het woord is catechiste Vera Ockerman. Ze woont met haar echtgenoot, diaken Marc Lodewyckx, in de pastorale eenheid Zalige Beatrijs en Heilige Gummarus in Lier. Samen zijn ze er pastoraal actief op vele terreinen, onder meer in de vormselvoorbereiding. Daarnaast begeleiden ze vanuit de diocesane werkgroep catechumenaat al meerdere volwassenen op weg naar de initiatiesacramenten.

“We konden niet anders dan alles, nog meer dan anders, in gebed dragen.”

Vera beleefde de voorbije maanden als een bijzonder uitdagende periode: “Alle activiteiten die we hadden gepland in onze vormselvoorbereiding voor de jongeren vielen plots noodgedwongen weg.” Net zoals andere vormselwerkingen in ons bisdom schakelden ze al snel over naar digitale media om contact te houden met ouders en vormelingen. “Het contact verliep via mijn collega-catechist en voornamelijk via e-mail. Het was dus minimaal”, beseft Vera. “Er restte enkel de mogelijkheid om alles, nog meer dan anders, in gebed te dragen.”

Hoe erg ook, stilvallen bleek voor Vera niet noodzakelijk een negatieve ervaring. “De onverwachte vrije tijd bood ruimte om dieper na te denken over wat er echt toe doet: over de essentie van de ‘Blijde’ Boodschap waarvan we willen getuigen.” Dat is volgens haar wat mensen raakt, iets dat ze nooit zullen vergeten. Dat werd ook in andere vormselwerkingen bevestigd na enthousiaste reacties op het rondbrengen van persoonlijke kaarten, berichten of cadeautjes, bijvoorbeeld op de dag waarop het vormsel normaal had plaatsgevonden.

Vera en haar collega willen in september en oktober graag samen nog een laatste voorbereiding inplannen met de vormelingen, indien de dan geldende coronamaatregelen dat zullen toelaten. “De laatste bijeenkomsten zouden vooral over de inhoud van het vormselsacrament gaan. Dat is wegens de coronamaatregelen weggefallen. Toch vinden we het belangrijk om net dat mee te geven. De coronacrisis ontslaat ons niet van onze verantwoordelijkheid als vormselcatechist. Bovendien kijk ik ernaar uit om iedereen terug te zien.”

Een geluid dat je op meerdere plekken hoort. Het toeleven naar de uitgestelde vormselviering is voor alle betrokkenen een echt groepsgebeuren: “Mijn collega-catechist en ik gaan ervan uit dat we de jongeren in deze laatste stap naar hun vormsel kunnen begeleiden.”

De aankondiging vanuit het beleid dat de vormselviering dit jaar in een ritus zonder eucharistie zal doorgaan, doet geen afbreuk aan de vreugde bij Vera dat er een datum voor de viering gepland is: “Behalve bij de misdienaars onder hen, die een sterke band met de eucharistie hebben, zal dat bij de vormelingen minder spelen. Zelf heb ik ook een sterke band met de eucharistie. Ze is voor mij de bron en het hoogtepunt van het kerkelijke leven. Ze stelt je in staat te getuigen van wat er in jou leeft. De vreugde zal groot zijn wanneer deze vormelingen na het lange wachten het vormsel zullen ontvangen.” Hoopvol besluit Vera: “En daarna kijken we graag verder vooruit, naar de volgende groep jongeren die zich wil laten vormen en die in oktober voor het eerst samenkomt op onze startavond.”

Bart Willemen

Op 25 november (om 16 uur en om 20 uur) vindt de jaarlijkse diocesane ontmoetings- en vormingsbijeenkomst voor vormselcatechisten plaats op het TPC in Antwerpen. Op het programma staat het catechetische en liturgische traject voor en na het vormsel. Info op www.bisdомantwerpen.be, klik op ‘vorming’ en dan op ‘CCV’.

DE KIOSK

MEDEDELINGEN

› Sinds 11 juli is het dragen van een mondkap in kerken verplicht. Dat berichtten de Belgische bisschoppen in een persbericht na de beslissing van het Overlegcomité van de verschillende regeringen van ons land op 9 juli. En op 27 juli schreefde de Nationale Veiligheidsraad het maximum aantal gelovigen dat mag deelnemen aan een viering terug tot honderd. De andere gedragsregels zoals het wassen en ontsmetten van de handen en het bewaren van een veiligheidsafstand van anderhalve meter blijven ook onverkort gelden voor de vieringen in kerken. Alle informatie vind je op www.kerknet.be.

AANWERVING

Colin **Andries** werd per 1 juli 2020 aangeworven als ICT-medewerker voor het bisschopshuis, de vicariaten en het Theologisch en Pastoraal Centrum.

BENOEMINGEN

Inge **Provoost** werd per 1 juni 2020 benoemd tot teamlid in de pastorale eenheid Heilige Christoffel (Borgerhout extra-muros, Deurne) en als verantwoordelijke voor de verkondiging en de catechese, voor een periode van zes jaar.

Helena **Leen Van Hilst**, pastoraal werkster van ons bisdom, werd per 1 juli 2020 benoemd tot parochieassistente in de pastorale eenheid Sint-Gummarus en Zalige Beatrijs (Lier), voor een periode van zes jaar.

STOPZETTINGEN

Hendrik **Rik Aegten**, priester van ons bisdom, ging bij het bereiken van de leeftijdsgrens van 80 jaar met emeritaat als lid van het kathedraal-kapittel van Onze-Lieve-Vrouw in Antwerpen, met ingang van 4 juli 2020.

Jozeff **Jos Bonroy**, priester van ons bisdom, ging bij het bereiken van de leeftijdsgrens van 80 jaar met emeritaat als lid van het kathedraal-kapittel van Onze-Lieve-Vrouw in Antwerpen, met ingang van 9 mei 2020.

Guido **Ceulemans** nam per 22 maart 2020 ontslag als verantwoordelijke financieel en materieel beheer in de pastorale eenheid Heiligen Prisca en Aquila (Herselt, Hulshout, Westerlo) en als lid van dat team.

Maria **Mai Floren**, pastoraal werkster van ons bisdom, nam per 1 september 2019 ontslag als parochieassistente in de pastorale eenheid Sint-Franciscus (Hoogstraten, Rijkevorsel) en als lid van dat team.

Freddy **Havermaet** nam per 1 juni 2020 ontslag als verantwoordelijke financieel en materieel beheer in de pastorale eenheid Heilige Gummarus en Zalige Beatrijs (Lier) en als lid van dat team.

Rit **Hebbelinck**, pastoraal werkster van ons bisdom, werd per 1 september 2019 gevraagd om haar taak neer te leggen als verantwoordelijke voor de verkondiging en de catechese in de pastorale eenheid Heilige Christoffel (Borgerhout extra-muros, Deurne) en als lid van dat team. Ze behoudt haar overige functies.

Margareta **Greet Uydens** nam per 7 december 2019 ontslag als verantwoordelijke gemeenschapsopbouw en coördinatie, diaconie en solidariteit in de pastorale eenheid Sint-Franciscus (Hoogstraten, Rijkevorsel) en als lid van dat team.

De bisschop stelt er prijs op bij deze gelegenheid zijn medewerkers van harte te danken.

JAARBOEK BISDOM ANTWERPEN EDITIE 2021

Begin januari verschijnt het nieuwe jaarboek van het Bisdom Antwerpen. We willen de gegevens van elke medewerker en organisatie zo correct mogelijk weergeven. Dat maakt het makkelijker om elkaar te contacteren. Daarom willen we vragen om jouw gegevens in de vorige editie na te kijken en correcties en aanvullingen (van bijvoorbeeld adres, telefoon, gsm, e-mail, benamingen van instellingen, verschuivingen van functies enzovoort) door te geven aan het secretariaat. Dat kan tot uiterlijk vrijdag 9 oktober 2020 (bij voorkeur per e-mail: secretariaat@bisdomantwerpen.be). Wijzigingen die volgen na deze datum proberen we in de mate van het mogelijke door te voeren.

Om het jaarboek te bestellen, kun je terecht bij Uitgeverij Halewijn. In *Relevant* november 2020 zul je een bestelformulier vinden. (*Kathleen Verbergh*)

WERELDDAG MIGRANT EN VLUCHTELING

Op de laatste zondag van september staan in de katholieke Kerk migranten en vluchtelingen uitdrukkelijk centraal. Paus Franciscus koos ervoor in 2020 de schijnwerpers te richten op de binnenlandse ontheemden. Zijn boodschap voor de 106de Werelddag voor de Migrant en de Vluchteling is integraal in het Nederlands beschikbaar op www.kerknet.be, surf naar de deel-pagina 'bisschoppenconferentie'.

LERENSLANG

JE BENT NIET ALLEEN. JE BENT GEZIEN.
EN GRAAG GEZIEN

© Evelyn Goossenaerts

Het Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen, beter bekend als het HIGW, heeft dankzij corona heel wat ongekende wegen verkend. Het instituut dat naast de opleiding 'pastoraal handelen' en de lerarenopleiding, ook verschillende vakken aanbiedt aan vrije studenten, ging vanaf half maart volledig digitaal. Aan de hand van een heus leerplatform konden de opleidingen worden voortgezet, zij het zonder persoonlijk contact. Toch stond het videoscherm de warmte en genegenheid tussen docenten en studenten en tussen studenten onderling niet in de weg.

Marjolein Bruyndonckx

"Half maart begon de coronacrisis", blikt Martha Hoffenkamp terug. Ze is al jaar en dag directeur van het instituut en zelf ook docent moraaltheologie. En dat doet ze met hart en ziel. "Mijn dochter is epidemiologe en waarschuwde mij. Dus sloten we in overleg met vicaris Bruno Aerts de deuren van het HIGW nog voor het opgelegd werd door de overheid. We besloten na enkele dagen al meteen de digitale weg in te slaan. Voor het instituut van de 'dichtbijheid' dat we zijn, was dat niet eenvoudig. Als instituut bieden we meer dan lespakketten. We scheppen ruimte voor ontmoeting, contact, dialoog enzovoort." Studenten ervaren dat ook zo: "We komen hier niet enkel om les te volgen. We kunnen hier echt 'thuiskomen' op zaterdag. We zijn hier gezien, we kunnen met elkaar spreken en elkaar ontmoeten. We ontmoeten de docenten ook op een andere manier, wanneer we bijvoorbeeld samen een kop koffie drinken of na de les een hapje eten."

Met collega Jo Van Beylen en ICT-verantwoordelijke Thijs Van Den Brande ging Martha aan de slag. "Samen stelden we een plan van aanpak op. Daarbij hielden we rekening met wat docenten zelf mogelijk achtten. Wie zich niet comfortabel voelde op digitaal vlak, vroegen we om leesvragen

te formuleren bij de cursus, zodat de studenten van thuis uit aan de slag konden met de leerstof. Anderen namen colleges op video op", legt Martha uit. Thijs werkte een leerplatform uit, gelinkt aan de website van het HIGW en gekoppeld aan een forum waarop studenten vragen kunnen stellen aan docenten. "Ook al mis je heel wat interactie, het platform is erg functioneel in deze noodsituatie. Sterker, het blijkt een fantastisch hulpmiddel, dat we ook na de corona-ellende graag willen behouden."

Martha en haar team planden de voorbije maanden volop het volgende schooljaar. "We weten niet wanneer we terug echt les kunnen geven. We hebben studenten van achttien tot tachtig jaar. Ook daarmee moeten we rekening houden", weet ze. "Daarom overwegen we tot aan de kerstvakantie de kaart te trekken van *blended learning*. Dat is een combinatie van online leren en contactonderwijs. In september

zal alles nog vooral digitaal verlopen, vanaf oktober willen we meer inzetten op contactonderwijs, eventueel in een kleinere groep."

Aan dat contact tussen docenten en studenten hecht Martha veel belang. Ze stimuleert hen dan ook om dat te onderhouden via Skypegroepjes en videochats. "We hebben een Facebookpagina waarop we geregeld praktische informatie en leuke nieuwsjes posten. In een besloten Facebookgroep kunnen onze studenten onderling ventileren over lessen en examens, materiaal uitwisselen, maar ook elkaar steunen en bemoedigen", klinkt het. "Tijdens de eerste lentedagen kijken we gewoonlijk uit naar Pasen, naar het licht. Met de coronacrisis was dat niet zo. Maar onze studenten hebben elkaar recht gehouden."

"Ik waardeer de gemeenschap die we vormen sterk. Dat past bij een opleiding als de onze", vervolgt Martha beziel. "In die gemeenschap blijft het belangrijk om elkaar te ondersteunen en te stimuleren zodat iedereen de moed erin houdt in deze moeilijke periode. Ik zie rondom me dat er goede contacten zijn. Je bent niet alleen, op onze campus. Je bent gezien. En je bent graag gezien." En dat ziet Martha ook in de brede samenleving. "Kijk naar alle mensen die de afgelopen maanden zoveel hebben gedaan voor anderen: zorgverleners, artsen, winkelbedienden ... Daardoor ontdekken we langzamerhand opnieuw wat 'heilig' is. We beseffen meer dan ooit hoe belangrijk die gemeenschap is."

© Frank Behrmüller

Martha Hoffenkamp nam een filmpje op om alle studenten aan het HIGW moed in te spreken in tijden van corona. Herbekijk het via www.higwa.be.

ZOMERSE COCKTAIL VAN GELOOF, VRIENDSCHAP EN AVONTUUR

JONGERENPASTORAAL IJD - ANTWERPEN
IJDANTWERPEN@IJ.D.BE • 03 454 11 44

Gedurende de lentemaanden was het voor vele jeugdwerkorganisaties bang afwachten of de zomerkampen wel konden doorgaan. Zo ook voor Zomerzin en Zomervuur, de nieuwe jongerenkampen van het bisdom Antwerpen. Het coronavirus kon immers roet in het eten gooien. Gelukkig kwam op 22 mei het verlossende nieuws dat we wel degelijk op

kamp mochten gaan. Hier kwamen heel wat hygiënische maatregelen bij kijken, maar dat namen we er graag bij!

Van 6 tot 11 juli trokken we met een groep enthousiaste 11-16-jarigen naar het idyllische jeugdverblijf Bos en Brem in Kasterlee voor Zomerzin, een kamp vol actie, ontmoeting, geloof en plezier. Elke voormiddag

DATE MET DE PAUS OP NETFLIX

Inmiddels nestelde de Amerikaanse streamingsdienst Netflix zich in menig huiskamer in Vlaanderen, met in haar aanbod heel wat series en films met een gelovige boodschap of christelijke insteek. We zetten er enkele op een rijtje. Een veelbesproken film is ongetwijfeld *The Two Popes* met steracteurs Anthony Hopkins (paus Benedictus XVI) en Jonathan Pryce (paus Franciscus). Waar aanvankelijk de ideeën tussen Ratzinger en Bergoglio botsen, zie je de relatie tussen beide geestelijken tijdens de film geleidelijk veranderen. Zeker op het moment

waarop paus Benedictus XVI aan kardinaal Bergoglio vraagt om de nieuwe paus te worden met de volgende woorden: "The church needs to change and you could be that change."

Tegelijk leer je als kijker hoe het eraan toegaat tijdens een conclaaf, de verkiezing van een nieuwe paus in de Sixtijnse kapel. De film gaat ook dieper in op de roeping en het priesterschap van de Argentijnse Bergoglio, dat op de proef werd gesteld door politieke conflicten in zijn thuisland. En er is ruimte voor een vleugje humor. Twee geestelijken die samen een misdaadserie over een speurhond kijken, dat levert grappige beelden op.

Naast films biedt Netflix ook series aan, zoals kijkhit *Messiah*. De mysterieuze al-Masih, vertolkt door de Luikse acteur Mehdi Dehbi, speelt zijn rol van Messias met verve. Hij is afstandelijk en dichtbij tegelijk, hij citeert moeiteloos uit de Koran, de Thora en de Bijbel, stuurt zandstormen af op de troepen die Damascus belegeren en loopt – naar Jezus' voorbeeld – met groot

► Een beeld uit 'The Two Popes': Paus Benedictus XVI fluistert iets in het oor van kardinaal Bergoglio, de huidige paus ...

► Beelden uit 'Messiah'.

gemak over water. Hij geeft nooit een rechtstreeks antwoord, maar beantwoordt elke vraag met een wedervraag, een raadsel of stilte. Zo kan de kijker gemakkelijk verschillende identiteiten kleven op deze raadselachtige man. De grote vraag is dan ook: Is al-Masih de Messias of niet? (Marjolein Bruyndonckx)

Benieuwd naar deze serie? Surf naar www.netflix.com

© IJD

kwamen de jongeren samen met hun leefgroep. Ze speelden spelletjes en gingen in gesprek over verschillende onderwerpen. Daarbij kwam het kamphema 'De achtste dag' geregeld aan bod. Daarin staan Gods schepping en de zorg voor ons gemeenschappelijke huis centraal. In de namiddag konden de jongeren kiezen uit een brede waaier aan keuze-activiteiten. Rond 16 uur openden de deuren van onze 'zomerbar' en kon iedereen genieten van een vieruurtje met een drankje. Na een verfrissend douchemoment en een heerlijke avondmaaltijd leefden de Zomerzin-jongeren zich uit tijdens een leuke avondactiviteit zoals een quiz, een zangstonde, een tegen allen, enzovoort. Op vrijdagavond haalde iedereen zijn beste dancemoves boven. Pret verzekerd!

© IJD

Een week later, van 13 tot 18 juli, genoten 16- tot 23-jarigen van Zomervuur, een heerlijke week kamperen aan het Zilvermeer. Zomervuur, dat was kamperen in tenten, fietsen naar zalige plekjes, samen het avontuur opzoeken, lachen tot je niet meer bijkomt, genieten van elkaars gezelschap en mijmeren over het leven aan een groot kampvuur. En of het gezellig was! Van actief bosspel, over inhoudelijke methodiek tot creatieve momenten, er was voor elk wat wils. Af en toe wisselden de jongeren in hun leefgroep van gedachten over tal van onderwerpen. Na een avondactiviteit sloten we af met een glas cola of een pintje in de bar.

© IJD

Woensdag stond helemaal in het teken van engagement en dat in de lijn van het IJD-thema 'de achtste dag' dat aandacht vraagt voor onze schepping. Daarom staken we de handen uit de mouwen op het natuurdomein 'Buitengoor' in Mol. Na die hele dag zwoegen en zweten, was donderdag een welgekomen chilldag. Alles mocht, niets moest.

Vrijdag volgde een heuse kampdag met tal van activiteiten en een spetterend kampvuur als waardig slot. Echt afronden deden we op zaterdag met een mooi gebedsmoment en een leuke afsluiter per leefgroep. Na nog eens met z'n allen uit volle borst het kamplied te hebben gezongen, trok iedereen huiswaarts. Wat waren we gelukkig dat we – ondanks corona – toch twee mooie kampen mochten beleven!

Marjolein Bruyndonckx

READY TO PLAY: WAAG JE KANS

Je hebt het waarschijnlijk al wel gehoord ... IJD heeft een nieuw jaarthema: Ongezien! Met dat motto willen we oog hebben voor iedereen: arm of rijk, wit of zwart, gelovig of ongelovig: iedereen is welkom! We kozen als bijhorend evangelieverhaal voor de avonturen van Jezus en Bartimeüs, een blinde bedelaar. Ook kansarmoede speelt een grote rol in het nieuwe jaarthema. Daarom ontwikkelde Ruben Cuyvers, medewerker bij IJD Antwerpen, een inleefspel over kansarmoede: *De kans van je leven!* Dat bordspel heeft wat weg van de gekende gezelschapsspelen *Lach je rijk* en *Levensweg*. Het is een ideale tool om te ervaren hoe duur het leven kan zijn voor iemand die in armoede leeft en meteen een uitgelezen kans om dit onderwerp, waarop nog steeds een taboe rust, ter sprake te brengen.

De deelnemers kunnen aan de hand van kanskaarten en verschillende spelletjes elkaar uitdagen om geld te verdienen, of ook veel geld te verliezen. Het is dus uitkijken gebleden! Je kunt immers bankroet gaan ... Hoe gaan de andere spelers daarmee om? Zo kan het spel het gesprek over armoede op gang brengen in je jeugdgroep of in de klas.

ONTDEK DE JEUGD: PLUSSERS ARENDONK OP MINI-KAMP

Ook de Plussers van Arendonk sprongen een gat in de lucht met het nieuws dat hun kamp kon doorgaan. Deze Plussers verwelkomen heel wat jongeren die omwille van hun gezondheid, een moeilijke thuissituatie of zelfs armoede vaak niet kunnen aansluiten bij andere, grotere jeugdbewegingen. Nu beleefden ze toch nog een leuke tijd!

© IJD

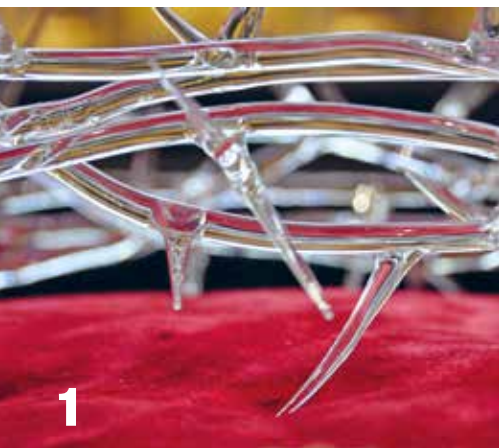
© IJD

Kamp betekende in dit geval: een minikamp Willy in Ravels. Kamp Willy is niet zomaar een kamp, maar een heus legerkamp. Iedereen kreeg een legerpetje en een waterpistool. 's Morgens werden de rekruten gewekt met trompetgeschal en werd het peloton buiten verwacht voor het hijsen van de plussersvlag en tal van legeroefeningen (lees: leuke spelletjes). Tussendoor konden de soldaten genieten van heerlijke maaltijden. De dag werd telkens afgesloten met The Last Post en een mooi bezinningsmoment.

1. *Corona doet je meteen aan het virus denken dat ons de laatste maanden in zijn greep heeft. Corona is echter ook Spaans voor 'doomenkroon'. Het is de naam van een kunstwerk van de Spaanse kunstenaar Javier Pérez dat de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal aankocht, trouw aan haar missie om met hedendaagse kunst uitdrukking te geven aan het geloof, net zoals ze dat de bijna zevenhonderd voorbije jaren deed. De glazen doomenkroon op een koninklijk rood kussen, gedragen door een fragiele metalen constructie, verwijst zowel naar het lijden van Christus als naar het doorbreken van het licht van zijn verrijzenis. Beide vormen ze een centraal element van de christelijke verkondiging. De kwetsbaarheid van het werk geeft aan hoe broos die verkondiging is en hoe afhankelijk van de ontvanger. Ofwel gooit die de boel omver ofwel koestert hij het als een kostbare schat. Er lijkt geen tussenweg mogelijk. 'Corona' wordt niet toevallig in de Nood Godskapel opgesteld, omdat daar zowel het lijden en de dood van Christus als zijn verrijzenis sterk aanwezig zijn. De doomenkroon op het centrale glasraam verwijst naar het lijden. Wanneer het zonlicht het kunstwerk doet schitteren, licht de link op met de opstanding van Christus, verbeeld op het rechtse luik van de glasramen. Info op www.dekathedraal.be*

- 2-3. *Eerste hulp bij het installeren van een banner. Met het betere handen- en voetenwerk lukt dat prima. De banner ondersteunt het pastoraal project 'Handelingen' dat in september zijn tweede werkjaar ingaat met als motto 'in de naam van Jezus, gebruik je voeten'. Op 1 december vindt de officiële kick-off plaats. Ondertussen lopen we alvast het vuur uit onze sloffen lopen om het pastorale en liturgische leven in onze parochies en pastorale eenheden herop te starten.*

- 4-5-6. *Op 20 juli fietste een groepje priesters van Amandus Internationaal, de groep buitenlandse en jonge priesters van ons bisdom, langs de fietsstrade F1 van Antwerpen naar Mechelen (foto 4). Amandus Internationaal organiseerde tijdens de zomermaanden tal van activiteiten voor haar priesters, zoals een bezoek aan Luik (foto 5), een wandeling in de Lommelse Sahara (foto 6), een online babbeluur elke woensdag ... Vele buitenlandse priesters konden immers niet op vakantie naar hun familie wegens de coronacrisis. Zo namen ze vakantie met collega's in hun nieuwe thuisland.*

1

© De Kathedraal

2

© Jan Caljon

3

4

© Amandus Internationaal

5

© Amandus Internationaal

6

WAS JIJ ERBIJ?

'De kerk herdacht.' Het zou een slogan kunnen zijn die verwijst naar de kerk in deze coronatijd. Toch niet. Het is de titel van het symposium waarmee de vzw ANNA3 uitpakt ter gelegenheid van de erkenning van de kerk als beschermd monument. Een symposium dat normaal voor de zomervakantie zou plaatsvinden, maar wegens de pandemie een nieuwe, hopelijk veilige stek gevonden heeft op 20 oktober. De Sint-Anna-ten-Drieënkerk, ontworpen door architect Jos Ritzen in modernistische stijl en gebouwd rond 1970, is vooral gekend om de glas-in-betonramen van de Franse glazenier-kunstenaar Jacques Loire. Ze gelden als een van de belangrijkste naoorlogse glaskunst in ons land. Ontworpen in 1967 behoort de parochiekerk tot de eerste generatie kerkgebouwen die de nieuwe kerkelijke wind na het Tweede Vaticaans Concilie ademt. Het gebouw wil een antwoord zijn op de veranderde liturgische vereisten van het Concilie, met een kerkruiimte als auditorium als uiting van de idee van de gemeenschapskerk, en met een parochiaal centrum en ruimten voor het verenigingsleven. Functioneel heeft het kerkgebouw niet enkel de grote kerkruiimte, maar ook een kleine winter-, week- en biechtkapel. De erkenning als monument is voor ANNA3 geen eindpunt maar de start van een zoektocht naar de functie(s) en bestemming(en) van de kerk in Vlaanderen. Daarom wil het met dit symposium inspiratie opdoen en de reflectie openen. Praktisch: Symposium 'De kerk herdacht' op 20 oktober in de Sint-Anna-ten-Drieënkerk in Antwerpen. Info en inschrijven via www.anna3.be/symposium

HET VOORVAL UIT HET LEVEN GEGREPEN

PARAFFINEGEHALTE

Florette ziet er niet uit. Dat komt omdat ze haar man drie maand terug moest afgeven. "Ik kan hem niet van mijne kop zetten", zegt ze terwijl ze zes kaarsjes tegelijk in brand steekt voor de Madonna. "Florette, één is genoeg", zeg ik. "Dat kan zijn, maar ze heeft er graag zes", reageert ze afwijzend. Kan ik weten wat de Madonna met Florette allemaal overeengekomen is? "Hij gaf er in het begin niet om, tot onze Erik de eerste keer als kleine jongen op kamp ging. Ik kon niet slapen als ik eraan dacht hoe die kleine daar in een natte tent lag, dus stond ik 's nachts op en ik zei dat ik een kaars ging branden bij de grot." "Zeide gij zot," zei hij toen, "in zo'n weer." "Als ons kind daar in 't nat ligt, kan ik er ook door, zei ik, en ik ging. Daarna is hij d'r zelf mee begonnen. Als we naar de Walen gingen in de congé, reed hij altijd langs Banneux en bracht hij twee dozen

van twintig mee. Ge weet, die kaarsen van negen dagen en negen nachten. Ze hadden ginder twee soorten. Ons-lief-vrouwke met haar handen open en nen engelbewaarder met z'n vleugels over een kind gevouwen. Dat vond hij heel schoon. Die van 't lief vrouwke voor mij en voor hem, en dan natuurlijk die engel voor de kinderen. We zijn d'r altijd goed mee geweest. Maar ik kan ze hier niet vinden. Ik heb in den *Action* al gezocht en overal. Ik heb nog geprobeerd om die stickers van die lege potjes af te prutsen, maar dat gaat niet." "Heeft z' hem geholpen als em ziek was?" "Hij was altijd rustig als die kaarsen brandden, twee bij de tv, twee op de dressoir en twee op de vensterbank." Daarom zes, denk ik. "Binnenkort krijgt hij een nieuw kleinkind, maar hij zal 't niet meer zien", zegt ze met glazen ogen. "Florette, met al dat kaarslicht

© Ronald Sledsens

› Ronald Sledsens

daarboven ziet hij het beter dan gij en ik!" "Wilde gij de doping doen?", vraagt ze met een beetje nieuwe moed door het licht. Van haar hematocrietgehalte weet ik geen moer, maar Florettes paraffinegehalte is duidelijk hoog genoeg om haar iedere dag weer de meet te helpen halen.

Ronald Sledsens

relevant
geloof / kerk / mens / maatschappij

© Norbertijnenabdij Postel / Denise Declercq

› Een uitzonderlijke inkijk in een bijzondere bibliotheek. De bibliotheek van de norbertijnenabdij in Postel telt ongeveer zestigduizend werken, waaronder incunabelen, postincunabelen, wiegedrukken uit de vijftiende eeuw, atlanten en Plantijndrukken. De bib is niet toegankelijk voor bezoekers, enkel voor de norbertijnen zelf. Tijdens rondleidingen in de abdij krijgen geïnteresseerden wel tekst en uitleg bij enkele prachtige exemplaren. Info bij Dienst Toerisme Mol, 014 33 07 85.

Volgende keer:

VOEDSEL VOOR ONDERWEG

www.relevant-bisdomantwerpen.be